

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

Bakalářská práce

2022

Cuong Manh Vu

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Katedra sociologie

**Dobrovolnictví se seniory v době pandemie COVID-19:
mezigenerační vztahy za pandemie aneb dobrovolníci
mezi dvěma světy**

Bakalářská práce

Autor práce: Cuong Manh Vu

Studijní program: Sociologie a sociální politika

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Cuong Manh Vu

Bibliografický záznam

VU, Cuong Manh. *Dobrovolnictví se seniory v době pandemie COVID-19: mezigenerační vztahy za pandemie aneb dobrovolníci mezi dvěma světy*. Praha, 2022, 68 s. Bakalářská práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Mgr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Rozsah práce: 122 627 znaků včetně mezer

Anotace

Pandemie COVID-19 s sebou přinesla spousty nových výzev pro společnosti na celém světě. Tato práce popisuje motivační rámce a cesty dobrovolnic a dobrovolníků k dobrovolnické činnosti se seniorkami a seniory během období pandemie COVID-19. Dále se tato práce zaměřuje na to, zdali a jakým způsobem měla pandemie COVID-19 vliv na vzestup ageismu a mezigenerační solidaritu mezi dobrovolníky a dobrovolnicemi se staršími osobami. Období pandemie COVID-19 na straně jedné vyžadovala solidárnost mladších s těmi staršími, na straně druhé období pandemie vytvořilo podmínky pro názorové střety, kdy byly tyto skupiny vzájemně v opozici. Tato práce se také zaměřuje na vnímání stáří mezi dobrovolníky a dobrovolnicemi, zdali a jakým způsobem zkušenost dobrovolnictví se seniorkami a seniory za doby pandemie změnila jejich vnímání vlastní životní cesty ke stáří.

Annotation

The COVID-19 pandemic has brought with it many new challenges for societies around the world. This work describes the motivational frameworks and pathways of volunteers to volunteer with the elderly during the COVID-19 pandemic. Furthermore, this work focuses on whether and how the COVID-19 pandemic had an impact on the rise of ageism and intergenerational solidarity among volunteers with the elderly. The COVID-19 pandemic period, on the one hand, required solidarity between the younger and the older ones, and, on the other hand, the pandemic period created the conditions for conflicts of opinion, when these groups were in opposition to each other. This work also focuses on the perception of older age among volunteers, whether and how the experience of volunteering with the elderly during the pandemic changed their perception of their own life path to old age.

Klíčová slova

Dobrovolnictví, mezigenerační solidarita, ageismus, senioři, motivace, vnímání stáří, pandemie COVID-19

Keywords

Volunteering, intergenerational solidarity, ageism, elderly, motivation, perception of older age, COVID-19 pandemic

Title

Volunteering with the elderly during a pandemic COVID-19: intergenerational relations during a pandemic or volunteers between two worlds

Poděkování

Tuto práci bych rád věnoval své babičce a svému dědečkovi, kterým vděčím za vše. Zároveň bych rád poděkoval vedoucí práce PhDr. Mgr. Jaroslavě Hasmanové Marhánkové, Ph.D. za vedení a důležité podněty během tvorby této práce. Dále bych rád poděkoval své přítelkyni a její rodině za podporu, a v neposlední řadě i všem dobrovolníkům za energii, kterou do své činnosti vkládají s nadějí, že zlepší svět kolem nás.

Obsah

1 Úvod	1
2 Teoretická část	3
2.1 Dobrovolnictví	3
2.1.1 Dobrovolnictví za pandemie COVID-19	5
2.1.2 Motivace k dobrovolnictví	7
2.2 Seniorky a senioři	10
2.3 Ageismus	12
2.4 Mezigenerační solidarita	13
2.5 Pandemie COVID-19	15
3 Metodologická část	16
3.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	16
3.2 Zvolené metody výzkumu	17
3.2.1 Metoda tvorby dat	17
3.2.2 Metoda analýzy dat	18
3.3 Respondentky a respondenti	19
3.4 Etika výzkumu	21
4 Empirická část	22
4.1 Jak dobrovolníci a dobrovolnice popisují svou motivaci k dobrovolnické činnosti se seniorkami a seniory za pandemie COVID-19?	22
4.1.1 Cesta k dobrovolnictví za pandemie COVID-19 skrze vnitřně hodnotové motivace	23
4.1.2 Cesta k dobrovolnictví za pandemie COVID-19 na základě sociální motivace ..	28
4.1.2.1 Cesta k dobrovolnictví jako součást již existujících sociálních vazeb	29
4.1.2.2 Cesta k dobrovolnictví plynoucí z nabídky/poptávky ze strany konkrétní osoby v sociální blízkosti dobrovolníka či dobrovolnice	31
4.1.2.3 Cesta k dobrovolnictví jako příležitost k sociálnímu kontaktu	32
4.1.3 Cesta k dobrovolnictví za pandemie COVID-19 jako příležitost k získání nových vědomostí a zkušeností a jako příležitost k vyrovnání se se zkušenostmi stávajícími ..	33
4.1.4 Cesta k dobrovolnictví za pandemie COVID-19 jako společenská povinnost v krizi	35
4.1.5 Cesta k dobrovolnictví jako ochrana před vlivem pandemie COVID-19	37
4.2 Jak pandemie ovlivnila kontext dobrovolnictví se seniorkami a seniory?	39
4.2.1 Strach o své blízké a odloučení od rodiny v kontrastu pomáhání „cizím“ seniorům	39
4.2.2 Dobrovolnická mezigenerační solidarita	42
4.3 Jak dobrovolníci a dobrovolnice se staršími osobami za pandemie COVID-19 hodnotí vlastní vnímání stáří?	45

4.3.1 Absence osamění a trávení času s rodinou a blízkými	45
4.3.2 Rozdíl v důvěře v současný systém péče o seniorky a seniory na základě činnosti dobrovolnic a dobrovolníků.....	48
5 Závěr	51
6 Summary	54
Použitá literatura	57
Citované mediální výstupy	62

1 Úvod

Bylo to v prosinci 2019, kdy se začaly objevovat zprávy o nově objeveném respiračním onemocněním, které bylo pojmenováno COVID-19. Onemocnění, které je příbuzné s koronavirovým onemocněním SARS, se velice rychle rozšířilo po světě, což znamenalo výzvu nejen pro naše zdravotnické systémy, ale i pro ekonomickou nebo sociální sféru našich životů.

Ačkoliv se onemocněním COVID-19 nakazilo mnoho lidí napříč věkovými kategoriemi, bylo především spojováno se staršími lidmi, a to z důvodu, že se pro ně toto onemocnění jevílo jako více život ohrožující než pro mladší generace. Dle vyjádření WHO z dubna 2020, přes 95 % zemřelých na COVID-19 byli lidé, kterým bylo více než 60 let (Kluge, 2020). Z tohoto důvodu docházelo k zavedení opatření, která měla uchránit především občany seniorského věku. Mladší generace byly v rámci solidarity se staršími občany vyzvány k tomu, aby si odebrali část svých svobod (Ellerich-Groppe, Schweda, Pfaller, 2020), například podstoupením sociální izolace.

Mnoho mladých lidí tyto opatření vnímalo jako výrazně omezující, často nepovažovali COVID-19 jako „svou“ nemoc, nýbrž jako „nemoc těch starých“ (Ayalon, 2020; Hasmanová Marhánková, 2021). Konání různých oslav a večírků je jen část z chování mladých, které mnoho starších obyvatel vnímá jako nezodpovědné a nesolidární. To vedlo k rozšíření propasti mezi generacemi a ke zvyšování napětí mezi mladými a starými (Ayalon, 2020). Ovšem jak upozorňuje Hasmanová Marhánková (2021), nemoc neohrožuje ani tak staré lidi, jako spíše jedince, kteří již trpěli nějakými zdravotními obtížemi a omezeními. Z výzkumu Stokes et al. (2020) vyplývá, že pacienti, kterým je 60 a více let, jsou ohroženi vážnějšími projevy onemocnění spíše než ti mladší, zároveň ale upozorňují na to, že COVID-19 může být také závažnější v případě, že daná osoba trpí obezitou, chronickým onemocněním plic a ledvin nebo kardiovaskulárním onemocněním.

V období, které vyžadovalo notnou dávku soucitu a solidarity, se objevuje téma dobrovolnictví. Ačkoliv se jedná o aktivitu, která není finančně ohodnocená, láká dobrovolnictví mnoho lidí, a s příchodem pandemie COVID-19 se téma dobrovolnictví dostalo výrazně do popředí.

Jedním z odvětví dobrovolnictví, ve kterém byla v pandemické době velká poptávka, bylo odvětví péče o seniory. V rámci tohoto odvětví dobrovolníci a dobrovolnice tráví čas

se staršími spoluobčany a věnují jim svou pozornost a energii. Jak člověk stárne, zhoršuje se u něj schopnost se pohybovat, zhoršuje se schopnost komunikovat, vznikají i další omezení, které osobu limitují. Postupně dochází i ke snižování počtu přátel v rámci vrstevníků a hrozí sociální osamění (Benedíková, 2012). Dobrovolnictví v rámci péče o seniory může zahrnovat například pravidelnou donášku nákupu nebo dobrovolnické činnosti, při kterých dobrovolníci pořádají volnočasové a vzdělávací aktivity. S příchodem pandemie se však vyskytla i poptávka po dobrovolnících, kteří by zajišťovali základní životní potřeby seniorů a seniorek, a to z důvodu chybějícího personálu v institucích péče o starší osoby. A ačkoliv byl jev sníženého sociálního kapitálu často asociován s pokročilejším věkem již před pandemií COVID-19, zmíněná pandemie tento jev jen prohloubila (Ayalon, 2020).

Tato práce si dává za úkol zmapovat, jaké jsou motivace a důvody toho, že se členové mladších generací rozhodli pomáhat členům generací starších, a to v období pandemie COVID-19. Dále se chci v této práci zaměřit, zdali a jakým způsobem měla pandemie COVID-19 vliv na vzestup ageismu a mezigenerační solidarity mezi dobrovolníky a dobrovolnicemi se staršími osobami. Období pandemie COVID-19 na straně jedné vyžadovala solidárnost mladších s těmi staršími, na straně druhé období pandemie vytvořilo podmínky pro názorové střety, kdy byly tyto skupiny vzájemně v opozici. Dále se v této práci zajímám o vnímání stáří mezi dobrovolníky a dobrovolnicemi, zdali a jakým způsobem zkušenost dobrovolnictví se seniorkami a seniory za doby pandemie změnila jejich vnímání vlastní životní cesty ke stáří.

2 Teoretická část

2.1 Dobrovolnictví

S příchodem onemocnění COVID-19 do České republiky se v české společnosti zviditelnilo téma dobrovolnictví a pomoci potřebným v krizové situaci. S krizovou situací se v prvních měsících roku 2020 nesla velká solidarita, jednotlivci nebo skupiny lidí se rozhodli, že budou asistovat seniorkám a seniorům, šít roušky nebo podporovat lékaře. Jak uvádí ČT, z průzkumu agentury Ipsos vyplývá, že dobročinnou aktivitu v roce 2020 podniklo 80 procent Čechů (ČT, 2020). Část mladých lidí se rozhodla, že věnuje svůj čas a energii činností se seniorkami a seniory. Často v institucích péče o seniorky a seniory chyběl personál, který byl nemocný, zároveň i pro opečovávané starší osoby mohla být vidina nových tváří příjemnou novinkou.

Dobrovolnictví je aktivita, která je definována jako činnost, při které jedinec (dobrovolník či dobrovolnice) poskytuje svůj čas, energii nebo dovednosti a vědomosti, a to za účelem prospěchu vůči jednotlivcům nebo společnosti (Tošner, Sozanská, 2006; Hladká, 2008, s. 21). Dle Hladké (2008, s. 22) je koncept dobrovolnické činnosti chápán jako svobodné rozhodnutí jedince k pomoci, a to bez nároku na odměnu. Šormová uvádí, že dobrovolnictví je činnost, která je neplacená, vědomá a svobodně zvolená v prospěch jakékoliv oblasti společenského života. Dodává, že je tato činnost činěna bez nároku na finanční odměnu (Šormová, Klégrová, 2006, s. 6).

Ačkoliv se ve výše zmíněných definicích objevuje, že odměna pro dobrovolníka není poskytována ve formě finanční odměny, autoři (Hladká 2008; Šormová, Klégrová, 2006) upozorňují na to, že se nejedná o činnost bez odměny. Jak zmiňuje Hladká (2008): „*Nelze totiž vykonávat dobrovolnou práci bez neexistence odměny. Každý svoji odměnu dostává, i kdyby nechtěl. Jedná se např. o dobrý pocit, uspokojení z dobré práce a pomoci jiným, zvýšení kvalifikace, získání kontaktů, praxi, uznání aj.*“ (Hladká 2008, s. 21).

Wilson definuje dobrovolnictví jako „*jakoukoliv činnost, při které je svobodně poskytován čas, a to v prospěch jiné osoby, skupiny nebo organizace*“ (Wilson 2000, str. 215). Zároveň však upozorňuje na to, že zatímco pojem dobrovolnictví někteří vnímají pouze jako činnost, kdy dobrovolník není odměněn, jiní tvrdí, že dobrovolnická činnost může být i v rámci jedinců, kteří si dobrovolně zvolili nízko ohodnocenou výdělečnou činnost, protože chtějí konat dobro.

Oblast dobrovolnictví se dělí dle různých parametrů dobrovolnické činnosti. Pokud bychom rozdělili dobrovolnictví z hlediska časového vymezení, existují tři druhy dobrovolnictví, a to dobrovolnictví jednorázové (jednorázové akce), dlouhodobá dobrovolná pomoc a dobrovolná služba. Jednorázové dobrovolnictví se zpravidla koná pouze jednou nebo několikrát do roka, a to nárazově. Dlouhodobá dobrovolná činnost je činnost, která je poskytována pravidelně a opakovaně. Dobrovolná služba je dobrovolnictví, které se v určitém období odehrává v zahraničí, tedy, že dobrovolník svou činnost vykonává mimo svou zemi. Kromě hlediska časového rozdělení dobrovolnické činnosti se v literatuře objevuje rozdělení na dobrovolnictví formální a neformální.

Předchozí definice dobrovolnictví se především vztahují na dobrovolnickou činnost, která je nazývána formálním dobrovolnictvím. Velké množství odborné literatury, která se věnuje dobrovolnictví, je zaměřena právě na formální druh dobrovolnictví (Frič, Pospíšilová, 2010, s. 11).

Činnost dobrovolníků, kteří vykonávají svou činnost formálně, například v rámci akreditovaných dobrovolnických programů, vymezuje zákon č. 198/2002 Sb., Zákon o dobrovolnické službě. Ten definuje dobrovolnictví jako činnost, při které dobrovolník poskytuje:

a) pomoc nezaměstnaným, osobám sociálně slabým, zdravotně postiženým, seniorům, příslušníkům národnostních menšin, imigrantům, osobám po výkonu trestu odnětí svobody, osobám drogově závislým, osobám trpícím domácím násilím, jakož i pomoc při péči o děti, mládež a rodiny v jejich volném čase,

b) pomoc při přírodních, ekologických nebo humanitárních katastrofách, při ochraně a zlepšování životního prostředí, při péči o zachování kulturního dědictví, při pořádání kulturních nebo sbírkových charitativních akcí pro osoby uvedené v písmenu a), nebo

c) pomoc při uskutečňování rozvojových programů a v rámci operací, projektů a programů mezinárodních organizací a institucí, včetně mezinárodních nevládních organizací (Zákon o dobrovolnické službě č. 198/2002 Sb., v platném znění).

Je třeba dodat, že zákonem o dobrovolnické službě č. 198/2002 Sb. se řídí pouze dobrovolnické organizace, které získají akreditaci od Ministerstva vnitra ČR na konkrétní projekt nebo program (Hrušková, Hruška, Tošner a kol., 2018, s. 203).

Druhým typem dobrovolnické činnosti je dobrovolnictví neformální. Jak uvádějí Frič a Pospíšilovou (2010, s. 11), definice neformálního dobrovolnictví často vychází z negace definice formálního, a to především v organizované složce dobrovolnictví. Jinými slovy, neformální dobrovolnictví je dobrovolnická činnost, která není činěna prostřednictvím dobrovolnické organizace, a zároveň se tato pomoc nevztahuje na členy vlastní rodiny. Neformální dobrovolnictví se projevuje především ve formě sousedské výpomoci, což jak uvádějí Frič a Pospíšilová (2010, s. 74): „*Neformální dobrovolnictví v ČR je převážně součástí vztahů vzájemné závislosti na komunitní úrovni. Je vyjádřením toho, co kdysi Durkheim nazýval organickou solidaritou lidí sdílejících stejný, resp. podobný osud.*“

Znalost počtu lidí, kteří se věnují dobrovolnickým aktivitám, jakožto i povědomí o jejich ochotě k účasti na dobrovolnické činnosti, jsou velmi důležitými podklady například pro směřování tvorby politik státu. Ovšem jak uvádějí Hruška, Hrušková, Tošner a kol. (2018, s. 201), v České republice nedochází k přímému zjišťování dobrovolnické činnosti v populaci, a tak Český statistický úřad vychází pouze z dat, která získá od neziskových organizací. Vláda České republiky se rozhodla, že od roku 2023 budou probíhat pravidelné šetření mapující dobrovolnickou činnost v ČR, a to každé čtyři roky (Vláda ČR, 2021). V současné době však lze pracovat pouze s daty, která jsou k dispozici skrze neziskové organizace.

Pokud jde o počty dobrovolníků, je jejich činnost přepočítána na počet celých pracovních úvazků (FTE¹). Mezi lety 2008 až 2015 bylo nejvíce přepočítaných celých úvazků (FTE) v roce 2008, kdy jejich počet činil 27 255 celých úvazků. Následoval pokles v roce 2010, kdy se počet úvazků snížil na 25 039. V roce 2015 bylo identifikováno 26 102 celých pracovních úvazků (Hruška, Hrušková, Tošner a kol., 2018, s. 201).

2.1.1 Dobrovolnictví za pandemie COVID-19

Podoba dobrovolnictví se s příchodem pandemie změnila. Pandemie COVID-19 způsobila společenskou krizi, což mělo za důsledek zvýšení potřeby dobrovolnické pomoci ze strany nemocnic či pečovatelských a sociálních služeb. Zvýšená potřeba dobrovolnické pomoci z důvodu pandemie COVID-19 a důraz na omezení osobního kontaktu – oba tyto vlivy přispěly k přeměně podob dobrovolnictví. Kulik ve své práci (2021) rozdělila

¹ Zkratka FTE vychází z anglického slovního spojení „Full-time equivalent“. Takto vypočtený ekonomický parametr umožňuje organizaci sjednotit všechny typy zaměstnanců nebo dobrovolníků do čitelnější podoby celých úvazků.

dobrovolnictví na tři druhy, a to v závislosti na podobách dobrovolnické činnosti. Tyto druhy jsou odvozeny od prostředí, ve kterém se dobrovolnická činnost provozovala. První z nich je tradiční forma dobrovolnictví, při které se dobrovolník či dobrovolnice dostává do osobního kontaktu s příjemci dobrovolnické pomoci. Druhým typem je virtuální dobrovolnictví, což je dobrovolnictví, které probíhá pouze v digitálním prostoru prostřednictvím komunikačních platforem. Třetí forma je hybridní, která kombinuje předchozí dva druhy dobrovolnických činností.

V rámci péče o seniory se však přesun z tradiční na hybridní či virtuální formu prováděl obtížněji, než tomu bylo v jiných oblastech. Často se hledali dobrovolníci do institucí péče o seniorky a seniory, ve kterých chyběl personál. Jako příklad bych uvedl situaci na konci roku 2021, kdy dům pro seniory v Českém Brodě sháněl dobrovolnickou výpomoc (Martinková, 2021). V tomto domě hledali dobrovolníky na pomoc při rozvozu a podávání jídla, oblékání klientů nebo k pomoci s hygienou, což by se jen velice obtížně činilo ve virtuálním prostoru. Jinými slovy, k zajištění základních potřeb osob, které jsou v institucionální péči, je potřeba výhradně tradiční forma dobrovolnictví. V té samé době však byl kladen důraz na omezení sociálních kontaktů, a tak se dobrovolníci dostávali do konfliktní situace, ve které se na jedné straně snažili distancovat od osob, které jsou potencionálně zranitelnější vůči onemocnění COVID-19 a zároveň s nimi byli v každodenním kontaktu, a to právě z důvodu potřeby zajištění základních životních potřeb seniorek a seniorů.

Dům pro seniory v Českém Brodě nebyl jediným objektem, který vyžadoval dobrovolnickou podporu z důvodu pandemie COVID-19. Například na internetovém zpravodajství Aktuálně.cz se objevil článek, který sdružoval dobrovolnické příležitosti pro ty, kteří by rádi pomohli. Mezi instituce, které hledaly výpomoc, patřily nemocnice či pečovatelské a sociální služby s nedostatkem personálu (Hronová, 2020). V mnoha poptávkách po dobrovolnické činnosti na pomoc seniorům byla vyžadována tradiční forma dobrovolnictví.

Ačkoliv v rámci zajištění základních životních potřeb byla vyžadována tradiční forma dobrovolnictví, pro jiné formy dobrovolnictví se seniorkami a seniory bylo jednodušší se přesunout na virtuální podoby. Rád bych zmínil například iniciativu organizace Život 90, která umožňovala izolovaným starším lidem komunikovat s dobrovolníkem či dobrovolnicí prostřednictvím telefonní komunikace. V rámci projektu „Přátelské hovory a dopisování“

propojovali seniorky a seniory s mladšími, ale i staršími lidmi, aby snížili pocit samoty mezi osobami, které se dostali vlivem pandemie COVID-19 do izolace (Život 90, 2021).

Ač už se jednalo o dobrovolnictví tradiční nebo o formy virtuální či hybridní, není pochyb o tom, že pandemie COVID-19 zdůraznila potřebu společenské solidarity, která se projevovala prostřednictvím dobrovolnické pomoci.

2.1.2 Motivace k dobrovolnictví

V této kapitole se budu věnovat tématu motivace k dobrovolnictví. Existuje mnoho teorií motivací, které jsou popsány například v psychologickém díle Maslowa a Le Roch (2021) s názvem „Motivace a osobnost“. Tato část je zaměřena především na motivace, které stojí za činností jedince k dobrovolnické činnosti.

V rámci motivace k dobrovolnictví můžeme identifikovat dva přístupy, a to psychologický a sociologický. Zatímco psychologický přístup se zaměřuje na osobní vlastnosti, jako je altruismus, sociologický přístup argumentuje tím, že dobrovolnická motivace vychází ze společenských okolností (Frič, Pospíšilová, 2010, s. 105).

Jak jsem již zmínil výše, psychologický přístup se věnuje osobním vlastnostem, ze kterých bývá velmi často zmiňován altruismus. Dobrovolnická činnost motivovaná altruistickou motivací vychází z vrozené empatie vůči ostatním, touhy pomáhat i na úkor vlastního prospěchu, solidarity vůči „těm méně šťastným“ či ze zápalu v zájmu veřejného blaha. Další vlastností, která stojí za dobrovolnickou činností, je dle některých autorů egoismus. Společenská vědci, kteří se zastávají motivace na základě egoismu, vycházejí z myšlenky, že čistý altruismus neexistuje, a že za altruismem se skrývá touha něco získat, ať už například solidaritu vůči dobrovolníkovi nebo dobrý pocit (ibid).

Sociologický přístup označuje za motivy dobrovolnické činnosti jevy, jako je například společenská odměna za snahu v oblasti občanských cností, postoje rodiny, blízkých osob a přátel nebo samotná příležitost k tomu dobrovolně pracovat. Dobrovolnické organizace a jejich dobrovolníci tvoří alternativní sociální svět s vlastními vnitřními normami a zvyklostmi.

Jinou perspektivu motivace k dobrovolnictví poskytuje Clary et al. (1998). Clary s dalšími autory ve své studii popsali šest funkcí, které mohou stát za motivacemi

k dobrovolnictví. Tyto motivace vznikly na základě měřitelnosti prostřednictvím tzv. „Volunteer Function Inventory²“. Jedná se o následující:

- Hodnotová funkce (Values) – Hodnotová motivace je založena na individuálním altruistickém chování či zájmu o ostatní členy společnosti.

- Funkce porozumění (Understanding) – Za touto motivací je touha dobrovolníka po získání nových zkušeností nebo příležitost k rozvinutí znalostí, dovedností a schopností dobrovolníka.

- Sociální funkce (Social) – Sociální motivace je spojena s trávením času se svými přáteli nebo zapojení se do činností, které jsou kladně hodnoceny blízkými dobrovolníka.

- Kariéerní funkce (Career) – Za touto motivací je získání kariéerních zkušeností a příležitostí, které lze získat prostřednictvím dobrovolnické činnosti.

- Ochranná funkce (Protective) – Dobrovolnictví pramenící z ochranné motivace je založeno na ochraně jedince před svými negativními rysy. Tato motivace může být také spojena se snížením pocitu viny z toho, že se dobrovolník nachází ve „šťastnější“ situaci, než je ten, kterému je dobrovolníkem pomáháno.

- Posilující funkce (Enhancement) – Motivace vycházející z posilující funkce souvisí s egem, stejně jako ochranná funkce, ale v tomto případě je v jádru soustředění na zdravý růst ega a sebevědomí.

Další zajímavou perspektivu do problematiky motivace k dobrovolnictví vnáší trojice autorů Cho, Bonn a Han (2018). Ti ve své práci zkoumali, jaké motivace stojí za dobrovolnou činností jedinců, kteří se na základě roku narození řadí do Generace Z³. Vybrali si pět následujících typů motivací a rozhodli se zkoumat, zdali mají pozitivní vliv na postoj k dobrovolnictví:

- Motivace na základě vnitřních hodnot
- Motivace k získání kariéerních zkušeností a příležitostí
- Motivace k získání nových vědomostí
- Motivace k získání sebevědomí
- Motivace ke členství do určitých sociálních skupin

² Volunteer Function Inventory (VFI) je nástroj vyvinutý k vyhodnocení dobrovolnických motivací. VFI je používáno pro dobrý teoretický základ, zároveň je kladně hodnoceno pro jeho psychometrické vlastnosti (Chacón, 2017).

³ Pew Research Center považuje za členy tzv. Generace Z ty, kteří se narodili od roku 1997 do 2012 (Dimock, 2019).

Z jejich zjištění vyplývá, že nejsilnější motivací, která přispívá k pozitivnímu postoji vůči dobrovolnictví, je motivace k získání nových vědomostí, kterou v těsném závěsu následuje motivace k získání kariérních zkušeností a příležitostí. Poměrně signifikantní vliv má taktéž motivace, která vzniká na základě vnitřních hodnot a motivační kategorie, jenž podporuje zisk sebevědomí. Na druhou stranu se jako nevýznamný faktor objevuje motivace, kterou autoři označují jako motivace ke členství do určitých sociálních skupin. Cho, Bonn a Han (2018) si tuto skutečnost vysvětlují tím, že „Generace Z“ spíše preferuje navazování sociálních vztahů přes anonymní sociální sítě než osobní setkávání s lidmi, a zároveň preferuje sociální interakce skrze internetové kanály. To samozřejmě neznamená, že by se jedinci z „Generace Z“ vyhýbali osobním sociálním interakcím, ale může to mít vliv na to, že tato motivace není tak signifikantní v rámci pozitivního postoje k dobrovolnictví.

Ačkoliv je z výše rozdělených motivací jasné, že existují určitá dělení motivací k dobrovolnictví, je důležité podotknout, že se motivace objevuje jako směsice různých druhů motivací, a to především jako směsice altruismu a osobních zisků (Frič, Pospíšilová, 2010, s. 110). Jinými slovy, neexistuje jedinec, který by svou dobrovolnou činnost stavěl pouze na čistém altruismu nebo například pouze na motivaci k členství do určitých sociálních skupin, spíše se jedná o mix motivací, které dobrovolníka podporují v jeho nefinančně ohodnoceném konání.

K tématu motivace k dobrovolnictví se seniory byly sepsány některé texty, například Anisimova (2021) ve své práci popisuje sedm druhů motivací k dobrovolnické činnosti se seniorkami a seniory. Těmi jsou hodnotová funkce/pozitivní vztah k seniorům a seniorkám, ochota poznat svět/zvědavost, osobní rozvoj/sebevědomí, zkušenosti pro kariéru, sociální vztahy, zbavení se negativních pocitů a humanitarismus. Její hodnotová funkce je spojena s pozitivním vnímáním seniorů a senierek, zvědavost je spojena s poznáváním nového a využívání svého času smysluplně. Osobní rozvoj/sebevědomí je oblast motivace k dobrovolnictví, při které dobrovolník díky dobrovolnické činnosti dochází k osobnímu rozvoji nebo zvýšení sebevědomí, oblast zkušenostní je propojena se ziskem či zlepšením schopností dobrovolníka. Sociálně vztahová motivační funkce je založena na budování nebo zlepšování sociálních vztahů v okolí dobrovolníka, oblast zbavení se negativních pocitů je propojena s ochrannou funkcí, o které se vyjadřovali Clary et al. (1998). Humanitarismus je založen na přání dobrovolníka pomáhat, a to z důvodu soucitu a milosrdenství (Anisimova, 2021, s. 56).

2.2 Seniorky a senioři

V období pandemie COVID-19 byla věková skupina senierek a seniorů považována za jednu z nejzranitelnějších věkových skupin. Seniorky a senioři byly vyobrazováni jako oddělená a homogenní společenská skupina, a jak uvádí Ayalon (2020), v některých případech byli vnímáni jako „sobecká“ věková skupina, která se odmítla přizpůsobit novým sociálním požadavkům. Na druhou stranu byli naopak senioři a seniorky prezentováni právě jako zranitelná skupina. V rodinách docházelo k cílenému distancování od svých starších členů, a to z důvodu ochrany před nákazou. Ačkoliv byli seniorky a senioři izolováni s úmyslem ochrany zdraví a snížení šance nákazy, izolace od své rodiny a blízkých osob mezi staršími osobami měla negativní vliv na psychické zdraví.

Seniorem je označována starší osoba, která často bývá i váženým členem společenství (Haškovcová, Holmerová, Petrášek 2012, s. 148). V České republice neexistuje všeobecná definice seniorů. Jedná se o velmi rozdílnou a heterogenní skupinu lidí, v níž se její členové odlišují zdravotním stavem, příjmy, vzděláním, sociálními vazbami či schopností soběstačnosti (MPSV, 2021, s. 7).

Existují různá vymezení věkové hranice seniority. Často se však osoba považuje za seniorní ve chvíli, kdy dosáhne 60 let. V tomto věku začíná takzvané rané stáří (Haškovcová, 2010, s. 20). Období raného stáří trvá od 60 do 74 let, následuje takzvané vlastní stáří, které je od 75 do 89 let. Poslední fází seniorů je kategorie dlouhověkosti, která zahrnuje osoby s věkem 90 a více let.

Hranice kalendářního stáří se však neustále posunuje, a to především vlivem zlepšující se zdravotní péče. I z toho důvodu je se seniory spojena věková hranice 65 let. Tato hranice je v mnoha evropských státech určena jako hranice, ve které osoba získává nárok na penzi. Věkovou hranici 65 let uznala i Světová zdravotnická organizace a OSN (Haškovcová, 2010; Kalvach et al., 2004).

V této práci beru na vědomí, že určení toho, kdo je a kdo není seniorem či seniorkou, je komplikované. Pro účely této práce byla zvolena věková hranice 65 let, která bývá využívána pro své statistické účely i Českým statistickým úřadem (ČSÚ, 2021a).

Seniorská populace (zahrnující občany s věkem 65 let a více) v České republice čítala ke konci roku 2020 2,16 miliónu členů, přičemž podíl seniorů v populaci činil 20,2 % (ČSÚ, 2021a). Seniorská populace v ČR se dále rozdělena na různé věkové kategorie, přičemž nejpočetnější skupina je kategorie 65–69 let s 672 tisíci členy.

V současné době v české společnosti probíhá proces, který se nazývá stárnutí populace. K tomuto jevu vzniká na základě poklesu porodnosti a prodlužováním naděje dožití (Sak, Kolesárová, 2012, s. 86). V následujících letech se předpokládá růst v rámci věkové skupiny obyvatel ve věku 65 a více let. Dle prognóz, které vytvořil Český statistický úřad (ČSÚ, 2018), by počet seniorek a seniorů měl kolem roku 2059 dosáhnout počtu 3,2 miliónu, v poměru k populaci by měli dosahovat 30 %.

Ačkoliv jsou seniorky a senioři velmi heterogenní skupinou a u každého jedince se stáří projevuje jinak a v jiném časovém období, je shoda na tom, že staří provází snížení fyzických a psychických sil. Tato změna je mnohdy doprovázena změnou zevnějšku, ať už se jedná o šedivění vlasů nebo ochabnutí svalstva (Haškovcová, 2010, s. 31), taktéž dochází ke zhoršení smyslů, jako je například sluch nebo zrak.

Senioři a seniorky bývají z pohledu současné společnosti viděni jako zátěž pro společnost a ekonomiku. Jak uvádí Sak a Kolesárová (2012, s. 16), současný veřejný prostor je pohledem ideologie neoliberalismu naplněn představou, že starší členové společnosti jsou na obtíž mladším a produktivnějším členům společnosti. Jak ovšem dodávají, tento pohled na seniorky a seniory je milný, a své argumenty staví na myšlence, že je třeba stáří chápat v širším kontextu vývoje života a společnosti spíše než na pohledu ekonomické produktivity (Sak, Kolesárová, 2012, s. 16). Seniorky a senioři v sobě skrývají potenciál, který byl tvořen v průběhu jejich celých životů, a utvářejí podmínky pro reflektování celoživotních zkušeností, získaných postojů a názorů (Sak, Kolesárová, 2012, s. 23). Jinými slovy, seniorky a senioři oplývají již dříve získanými zdroji a mají příležitost získané zkušenosti přetvořit v moudrost.

Se stářím se také pojí spousta mýtů. Haškovcová (2010, s. 42) v první řadě hovoří o častém mýtu, který se nazývá mýtus falešných představ. Tento mýtus je založen na představě, že seniorky a senioři touží výhradně po zajištění materiálních potřeb, a tak se společnost soustředí na naplňování těchto potřeb. Ačkoliv má materiální zajištění vliv na životní spokojenost, podstatnou složkou životního naplnění jsou i potřeby psychické.

Další z mýtů se pojí s kalendářní věkovou hranicí. Ačkoliv je v této práci využít věk 65 let jako hraniční pro určení, kdo je nebo není seniorem či seniorkou, vnímám za nutné zmínit, že se osoba nestane seniorem nebo seniorkou v den svých narozenin, kdy dosáhne daného věku. Stárnutí je proces, který je velmi individuální, a překonání hraničního věku nemá vliv na ztrátu smysluplnosti života. Tento mýtus se nazývá mýtus zjednodušené demografie (Haškovcová, 2010, s. 42).

Třetí z mýtů, který bych chtěl v této práci zmínit, je mýtus neužitečného času. Tento mýtus je založen na představě, že staří lidé nemají žádnou činnost, a jsou tedy z pohledu současné společnosti vnímáni jako neužiteční, a „ti, kteří jsou k ničemu“. Tento mýtus je nebezpečný, protože vytváří despekt k seniorkám a seniorům (Haškovcová, 2010, s. 43).

Výše zmíněné mýty, společně s řadou jiných mýtu o stáří, často ovlivňují vnímání mladých nad staršími. I z toho důvodu dochází v současné české společnosti k jevu, který se nazývá ageismus.

2.3 Ageismus

S příchodem pandemie COVID-19 se diskutoval i prohlubující ageismus. Onemocnění COVID-19 bylo prezentováno jako problémové především pro starší členy společnosti, a jak například uvádí Eckersley (2020), napětí mezi generacemi se projevilo hněvem, který byl namířen vůči starším lidem, a to například kvůli tomu, že někteří starší odmítali nosit ochranné pomůcky.

Termín ageismus byl poprvé představen na konci šedesátých let 20. století ředitelem Národního institutu pro stárnutí Robertem Butlerem. Pojmem ageismus je označován soubor předsudků a diskriminačního chování vůči určité věkové skupině ve společnosti, a to buď v prospěch nebo neprospěch dané věkové skupiny (Palmore, 1999, s. 4). Ageismus dále definují Vidovičová a Rabušic, a to následovně: „*Ageismus je ideologie založená na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu manifestovaná skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnosti k určité generaci*“ (Vidovičová, Rabušic, 2005, s. 6). V českém prostředí je jako alternativa pojmu ageismus využíván pojem „věková diskriminace“, s čímž se však pojí především negativní konotace, ačkoliv je termín ageismus využíván i v souvislosti s pozitivními jevy (ibid, s. 6).

Ačkoliv je ageismus z definice zaměřen vůči různým věkovým skupinám, nejčastější bývá spojován se seniorkami a seniory. Jak uvádí Butler: „*Ageismus můžeme chápat jako proces systematického stereotypizování a diskriminace lidí pro jejich stáří, podobně jako se rasismus a sexismus vztahují k barvě pleti a pohlaví. Staří lidé jsou kategorizováni jako senilní, rigidní ve svém myšlení a způsobech, staromódní v morálce a dovednostech...*“ (Butler, 1975 cit. podle Vidovičová, 2008, s. 111).

Palmore (1999, s. 61–99) zmiňuje tři druhy zdrojů ageismu, a to individuální, sociální a kulturní. Mezi individuální zdroje patří ageismus pramenící z frustrace a agrese jedince,

který si tak vybíjí frustraci na starších členech společnosti, ačkoliv sami nemusí být zdrojem frustrace. Dále se u individuálních zdrojů zmiňuje například gerontofobie, strach a úzkost ze smrti.

Sociální zdroje ageismu jsou založené na sociálně strukturálních přístupech, které zahrnují teorii modernizace, teorii demografie nebo střet hodnot. Teorie modernizace je vychází z představy, že přechod z předindustriální do industriální společnosti negativně ovlivnil společenský status seniorů a seniorek (Palmore, 1999, s. 68). V období pravěkých společností byl status starších velmi nízký, tato situace se postupně změnila po zemědělské revoluci (Vidovičová, 2008, s. 134). Teorie modernizace (v rámci poklesu společenského postavení starších lidí) je spojena se zvýšením počtu seniorek a seniorů díky nižší úmrtnosti, s rychle se měnícím trhem práce vlivem technologického pokroku a s urbanizací, kdy se mladí stěhují do větších měst a zanechávají starší osoby ve venkovských oblastech (Palmore, 1999, s. 69).

Třetím typem jsou kulturní zdroje ageismu. Kulturní ageismus je často nevědomý, je ukotven v našich hodnotách, v jazyku, literatuře, humoru nebo médiích.

Negativní ageismus vůči starším lidem je citelný na trhu práce. Zatímco mladší generace z diskriminačního chování vůči starším profitují, starší občané mají složitější situaci s hledáním práce, a to na základě upřednostnění mladších na úkor těch starších. Zároveň mohou zaměstnavatelé ušetřit, pokud ukončí pracovní kontrakt se starším zaměstnancem ještě před tím, než půjde do penze (Palmore, 1999, s. 101).

2.4 Mezigenerační solidarita

Ačkoliv byl s příchodem pandemie COVID-19 spojován ageismus, stejná společenská krize vytvořila prostor i pro jev, který je nazýván mezigenerační solidaritou. Ačkoliv je mezigenerační solidarita vnímána jako vzájemná podpora mezi generacemi, ve své práci se chci věnovat především jevu mezigenerační solidarity ze strany mladších vůči starším členům společnosti.

Tlak na sociální izolaci seniorek a seniorů měl vliv na snížení šíření onemocnění v populaci starších osob, zároveň však sociální izolace mohla mít negativní vliv na pocit osamělosti starších osob, což bylo výraznější zejména v domovech pro seniory a v domech s pečovatelskou službou (Ellerich-Groppe, Schweda, Pfaller, 2020). Mezigenerační solidarita se mohla projevovat různě, například omezením sociálních styků mezi mladšími členy společnosti, ale i přímou pomocí seniorům a seniorkám.

Solidarita je pojem, který lze definovat jako „vztah mezi navzájem rovnými, kteří dobrovolně kooperují, neboť je spojuje společný zájem, který mívá často podobu boje proti společnému nepříteli; je opakem vztahu nadřízenosti a podřízenosti“ (Linhart, Vodáková, Petrušek, 1996, s. 1185). Jak autoři dále uvádějí, princip solidarity úzce souvisí s formalizací některých prvků pospolitostního soužití, které je součástí dějin civilizace.

Tématu solidarity se věnoval Émile Durkheim (2004), který solidaritu rozdělil dva druhy, a to na solidaritu „mechanickou“ a „organickou. Jím zmíněná mechanická solidarita byla spojena především s tradiční společností, ve které docházelo k silnému sdílení společných zájmů a hodnot. Díky nastaveným normám a zvykům docházelo k pevnému spojení jednotlivých lidí. Oproti tomu organická solidarita se začala vyvíjet s příchodem industriální společnosti. Z důvodů urbanizace a změn společenských struktur docházelo k oslabování tradičních sociálních pout. Organická solidarita se vyznačuje slabšími pouty mezi lidmi, a jak Durkheim (2004, s. 171) zmiňuje: „...zbylo jediné pouto mezi lidmi, a to naprosto volná směna“. Organická solidarita je známá především ve společnostech, ve které je důraz na individualismus.

Mezigenerační solidarita je pojem, který označuje vzájemnou mezigenerační podporu a současně s tím i vědomí povinnosti tak činit (Thijssen, 2016, s. 593). Jinými slovy, mezigenerační solidarita označuje vztahy, v nichž se členové jednotlivých generací považují za navzájem rovné a dochází ke vzájemné kooperaci, a to za účelem společného zájmu, kterým může být například obohacení života. V případě pandemické krize, a i této práce, je mezigenerační solidarita chováním, které je spojeno s ohleduplností a povinností k pomoci vůči starším členům společnosti. Mezigenerační solidarita je však oboustranná, a tak vycházím z předpokladu, že i dobrovolníkům byla nabídnuta podpora a ohleduplnost od těch, o které pečovali.

Pokud uvedeme mezigenerační solidaritu do kontextu s rodinou, mohli bychom využili výše zmíněnou dualitu Durkheimovy solidarity. Rodiny se dotýkají oba druhy solidarit, a to jak mechanická, tak i organická. Z pohledu mechanické solidarity existuje uvnitř rodiny povinnost se postarat o starší příbuzné, a to z důvodu sdílených hodnot a citů, které se v prostředí rodiny vytvořily. Přijetím povinnosti se postarat o starší osobu rodina podléhá vlivu mechanické solidarity. Organická solidarita je následně aplikována ve spojitosti s nacházením možností péče, která by mohla být seniorovi nebo seniorce poskytnuta. Na základě organické solidarity má každý člen rodiny jinou pozici a s tím je i spojen požadavek na péči. Lze upozornit na fakt, že jiná pozice je v oblasti péče o seniora

nebo seniorku očekávána od mužského člena rodiny (například přesouvání nemohoucích), a jiná činnost se čeká od žen v rodině (Jeřábek, Trusínová, Remr et al., 2013, s. 23-25).

2.5 Pandemie COVID-19

Tato práce se zaměřuje na specifické období pandemie COVID-19. Za období pandemie COVID-19 (akronym pro coronavirus disease 2019) je označováno období, které bylo ovlivněno nakažlivým respiračním onemocněním COVID-19. Tato nemoc je způsobována koronavirem SARS-CoV-2 (Severe acute respiratory syndrome – coronavirus 2), a je doprovázena teplotou, kašlem, bolestí hlavy a ve vážnějších případech se může projevit i respiračním selháním nebo septickým šokem (Casella et al., 2022).

První nakažení onemocněním COVID-19 byly poprvé hlášeny v čínském městě Wuhan na konci prosince roku 2019. V krátkém čase se nemoc rozšířila po celém světě, načež v březnu 2020 reagovala Světová zdravotnická organizace (WHO) vyhlášením stavu globální pandemie. Celosvětové rozšíření COVID-19 způsobilo v mnoha státech velkou zátěž na zdravotnický systém a do dnešního dne si vyžádala více než 2,9 miliónu obětí (Casella et al., 2022). V České republice se první nakažení objevili 1. března 2020 (iRozhlas, 1. 3. 2020).

Onemocnění COVID-19 postihuje všechny věkové kategorie, ačkoliv z výzkumu Stokes et al. (2020) vyplývá, že pacienti, kterým je 60 a více let, jsou ohroženi vážnějšími projevy onemocnění spíše než ti mladší. Je však nutné dodat, že vážnost průběhu onemocnění COVID-19 se neřídí pouze podle kalendářního stáří. Onemocnění COVID-19 může být také závažnější v případě, že daná osoba trpí obezitou, chronickým onemocněním plic a ledvin nebo osoby s kardiovaskulárním onemocněním. Jinými slovy, okolnosti průběhu onemocnění COVID-19 jsou ovlivněny zdravotním stavem pacienta.

Jak uvádí Hasmanová Marhánková (2021, s. 144-147), ve společenské diskusi bylo zásadní, aby došlo k oddělení potenciálně rizikových osob od osob nerizikových, a z toho důvodu byla utvořena série opatření, která měla styk mezi těmito skupinami omezit. Ačkoliv z výše zmíněného výzkumu (Stokes et al., 2020) vyplývá, že jedinci, kterým je 60 let a více, jsou zranitelnější vůči onemocnění COVID-19, kalendářní stáří by nemělo být hlavním indikátorem rizika průběhu nemoci.

Seniorky a senioři bývají vyobrazováni jako homogenní skupina, u které se pomíjí rozdílnost zdravotních stavů. V médiích se objevují zprávy, které označují onemocnění COVID-19 jako nemoc, která postihuje starší obyvatelstvo. V MF Dnes se například objevil

článek s názvem „Koronavirus: nemoc starých, která děti milosrdně vynechává“ (Baulisová, 11. 3. 2020). Ačkoliv existuje statistická skutečnost, ve které věk souvisí s vážností průběhu onemocnění, nemělo by docházet k homogenizaci seniorů a senierek na základě kalendářního stáří (Hasmanová Marhánková, 2021). Seniorky a senioři by měli být především vnímáni jako heterogenní skupina, co se týče zdravotní kondice. Toto nešťastné vyobrazení mělo následně vliv na nárůst ageismu a mezigeneračního napětí ve společnostech na celém světě (Ayalon, 2020).

Ačkoliv se s příchodem pandemie diskutovala zvýšená míra ageismu, zároveň se zdůraznil jev mezigenerační solidarity mezi jednotlivými členy společnosti. Jak uvádějí Gilligan et al. (2020), již v předchozích letech se objevovala důležitost mezigeneračních vztahů v rodinách, přičemž přítomnost pozitivních mezigeneračních vztahů v rodině měla kladný vliv na zdraví všech členů rodiny, nehledě na generaci. Příchodem pandemie COVID-19 se, dle Gilligan et al. (2020), kteří svůj výzkum vztahovali na rodiny ve Spojených státech amerických, vytvořil prostor pro větší mezigenerační solidaritu, a právě jedinečné výzvy, které toto onemocnění přineslo, upevnilo mezigenerační vztahy a přineslo silnější mezigenerační podporu.

3 Metodologická část

3.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

V této práci si dávám za úkol zmapovat motivace a důvody mladých dobrovolníků a dobrovolnic k pomoci seniorkám a seniorům v rámci dobrovolnické činnosti, a to v období pandemie COVID-19. Dále se v této práci zaměřuji na to, zdali a jakým způsobem měla pandemie COVID-19 vliv na vzestup ageismu nebo mezigenerační solidarity mezi dobrovolníky a dobrovolnicemi se seniory. Období pandemie na straně jedné vyžadovala solidaritnost mladších s těmi staršími, na straně druhé období pandemie vytvořilo podmínky pro názorové střety, kdy byly tyto skupiny vzájemně v opozici. Dále se v této práci zajímám o vnímání stáří mezi dobrovolníky a dobrovolnicemi, zdali a jakým způsobem zkušenost dobrovolnictví se seniorkami a seniory za doby pandemie změnila jejich vnímání vlastní životní cesty ke stáří.

Na základě výzkumných cílů byly vytvořeny následující výzkumné otázky:

- 1) Jak dobrovolníci a dobrovolnice popisují svou motivaci k dobrovolnické činnosti se seniorkami a seniory za pandemie COVID-19?
- 2) Jak pandemie ovlivnila kontext dobrovolnictví se seniorkami a seniory?
- 3) Jak dobrovolníci a dobrovolnice se staršími osobami za pandemie COVID-19 hodnotí vlastní vnímání stáří?

3.2 Zvolené metody výzkumu

3.2.1 Metoda tvorby dat

Pro tento výzkum jsem jako metodu tvorby dat zvolil techniku hloubkových polostrukturovaných rozhovorů. Švaříček a Šedová (2007, s. 159) definují hloubkový rozhovor jako „*nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek*“. Dodávají následující: „*Prostřednictvím hloubkového rozhovoru jsou tedy zkoumány členové určitého prostředí, určité specifické sociální skupiny s cílem získat stejné pochopení jednání událostí, jakým disponují členové dané skupiny*“ (ibid, 2007, s. 159).

Hloubkový rozhovor bývá dále rozlišován na nestrukturovaný a polostrukturovaný. Mnou zvolená metoda polostrukturovaného rozhovoru je založena na principu předpřipravených otázek a témat, okolo kterých se rozhovor rozvíjí (Švaříček, Šedová, 2007, s. 160).

V rámci mého výzkumu bylo vytyčeno pět témat, v nichž byly pokládány podotázky, které se však lišily v závislosti na plynutí rozhovoru.

Jedná se o následující:

- 1) Obecný postoj k dobrovolnictví a zkušenosti s dobrovolnictvím
- 2) Život za pandemie
- 3) Dobrovolnictví se seniorkami a seniory za pandemie COVID-19
- 4) Mezigenerační vztahy
- 5) Vlastní postoje ke stáří

V prvním okruhu, který jsem nazval „Obecný postoj k dobrovolnictví a zkušenosti s dobrovolnictvím“ jsem se pokusil zjistit, jaké jsou dobrovolnické zkušenosti jednotlivých respondentů, a to nejen v rámci dobrovolnických zkušeností s cílovou skupinou seniorek a

seniorů. V této oblasti jsem se také ptal respondentek a respondentů na jejich osobní benefity, které plynou z dobrovolnictví.

V druhém okruhu jsem se zaměřil na osobní život respondentů v období začátku pandemie COVID-19 na jaře v roce 2020. Zajímal mě jejich volný čas, dobrovolné aktivity a čas strávený těmito aktivitami. Ptal jsem se i na obavy respondentů z onemocnění COVID-19.

Ve třetím okruhu, který je nazván „Dobrovolnictví se seniorkami a seniory za pandemie COVID-19“, jsem se zaměřil na konkrétní dobrovolnickou zkušenost se seniorkami a seniory za pandemie COVID-19. U respondentek a respondentů jsem se zajímal o jejich činnosti, vzpomínky, dojmy a pocity z dobrovolnické zkušenosti se staršími osobami.

Ve čtvrtém okruhu mě zajímaly mezigenerační vztahy respondentů. Ptal jsem se jich na mezigenerační vztahy uvnitř rodiny, taktéž jsem se tázal na mezigenerační vztahy dobrovolníků či dobrovolnic s těmi, o které se starali a kterým pomáhali.

V pátém okruhu jsem se zajímal o představu vlastního stáří mezi dobrovolníky a dobrovolnicemi. Ptal jsem se jich, jakým způsobem si představují své stáří, jak by si své stáří ideálně představovali a jakým způsobem jejich dobrovolnická zkušenost se seniory za pandemie COVID-19 ovlivnila jejich představu o ideálním stáří.

Rozhovory byly nahrávány na mobilní telefon s ústním souhlasem všech respondentů a respondentek. Sběr dat probíhal mezi lednem a březnem 2022, a v tomto období se uskutečnilo 9 rozhovorů s respondenty a respondentkami. Pět z rozhovorů proběhlo v rámci osobních schůzek v Praze, čtyři zbývající se uskutečnily online prostřednictvím platformy Google Meet, a to z toho důvodu, že tito respondenti či respondentky nebyli z Prahy.

3.2.2 Metoda analýzy dat

V období realizace rozhovorů jsem také postupně zpracovával již získané rozhovory prostřednictvím přepisování z hlasové do čtené podoby. Po přepisu nahraných rozhovorů jsem se zaměřil na pročtení přepsaných textů a identifikování stěžejních témat. Zpracované rozhovory jsem následně podrobil procesu kódování za pomoci internetového nástroje pro analýzu kvalitativních dat Taguette, přičemž tato analýza byla rozdělena na tři části. V první části jsem se zaměřil na kódování témat, které souvisí s první výzkumnou otázkou, což byla témata, která se týkala motivace dobrovolníků a dobrovolnic se seniory a seniorkami za pandemie COVID—19. V druhé části jsem texty znovu podrobil kódovacímu procesu,

tentokrát jsem se snažil identifikovat témata, která souvisí s druhou výzkumnou otázkou, což byla témata ohledně pandemie COVID-19 a ovlivnění kontextu dobrovolnictví se seniory a seniorkami. Třetí část proběhla obdobně jako první dvě části s tím, že jsem se zaměřil na témata spojená s vnímáním vlastního stáří mezi respondentkami a respondenty.

3.3 Respondentky a respondenti

Kontaktování respondentek a respondentů probíhalo ve třech hlavních linkách. První linkou bylo oslovení respondentky Josefíny, která má zkušenosti s dobrovolnictvím se seniory a seniorkami za pandemie COVID-19, přičemž seznámení s touto respondentkou proběhlo skrze prostřednici, kterou jsme oba znali. Po provedení rozhovoru respondentka kontaktovala dva respondenty a jednu respondentku (jedná se o Ctirada, Hynka a Rozálii), o kterých věděla, že mají zkušenost s dobrovolnictvím se seniory a seniorkami za pandemie COVID-19. Druhá linka se vztahovala na oslovení dobrovolnické organizace, která má sídlo v Praze. Po schůzce, při které si obě strany vyjasnily očekávání a podmínky, došlo ke kontaktování dvou respondentek (jedná se o Drahoslavu a Františku), které fungují v rámci dané dobrovolnické organizace. Třetí linka byla přes sociální síť, kdy byli kontaktováni dvě respondentky a jeden respondent (jedná se o Bohuslavu, Ludmilu a Arnošta). V tabulce níže jsou uvedena jména respondentů a respondentek, jejich věk, pohlaví, typ dobrovolnické aktivity a dobrovolnická zkušenost se seniorkami a seniory před pandemií COVID-19.

Jméno	Věk	Pohlaví	Hlavní typ dobrovolnické aktivity	Dobrovolnická zkušenost se seniorkami a seniory před pandemií
Bohuslava	24	Žena	Aktivizace	Ne
Ctirad	24	Muž	Zajištění základních potřeb	Ne
Drahoslava	neuveдено	Žena	Jedna dobrovolnice, jedna seniorka	Ano
Ludmila	26	Žena	Aktivizace	Ano
Josefína	29	Žena	Zajištění základních potřeb	Ne
Helena	neuveдено	Žena	Jedna dobrovolnice, jedna seniorka	Ano
Rozálie	27	Žena	Propagace, zajištění základních potřeb	Ne
Hynek	24	Muž	Zajištění základních potřeb	Ne
Arnošt	24	Muž	Aktivizace, zajištění základních potřeb	Ano

Tabulka 1 - Tabulka respondentek a respondentů. Zdroj: vlastní

Ve výzkumu jsem rozdělil dobrovolnické aktivity na čtyři kategorie. Prvním typem je aktivizace, přičemž tento druh dobrovolnické činnosti zahrnuje dobrovolnice a dobrovolníky, kteří se věnovali zajištění zábavy a přípravy aktivit pro seniory a seniorky. Druhým typem je zajištění základních potřeb. Do této kategorie spadají ti, kteří zajišťovali základní životní potřeby seniorů a seniorek, jako je například krmení a hygiena. Třetím typem je kategorie, kterou jsem nazval „Jedna dobrovolnice, jedna seniorka“. Tato kategorie zahrnuje dvě dobrovolnice, které mají v rámci své dobrovolnické činnosti každá svou seniorku. Jejich aktivita spočívá především v trávení volného času se svou seniorkou, ale zahrnuje i donášku nákupu nebo asistenci u lékaře. V rámci této dobrovolnické činnosti se dobrovolnice měli možnost více se se svou seniorkou poznat než například dobrovolníci, kteří svůj dobrovolnický čas trávili především zajišťováním základních životních potřeb. Poslední kategorií je propagace. Této činnosti se věnovala pouze dobrovolnice Rozálie, a její činnost spočívala v propagování dobrovolnické činnosti svých přátel a kolegů mezi potencionálními dobrovolníky a dobrovolnicemi.

Také bych rád doplnil, že se jedná především o hlavní typy dobrovolnických činností zodpovídaných respondentek a respondentů. Pokud je v tabulce uvedeno, že se respondentky nebo respondenti věnují aktivizaci, neznamená to, že by se věnovali výhradně tomuto typu dobrovolnické činnosti. Jako příklad uvedu dobrovolnice, které se věnovali především aktivizaci, ale v momentech silící pandemické krize pomáhaly i se zajištěním základních životních potřeb.

3.4 Etika výzkumu

Respondenti a respondentky byli dopředu seznámeni s tématem a záměry této práce. Všichni respondenti byli předem informováni o nahrávání, přepisu a využití získaných informací k účelům výzkumníka, a tuto skutečnost ústně potvrdili na začátku zvukové nahrávky. V rámci zachování anonymity se v této práci neobjevují reálná jména respondentů a respondentek. Jména uvedená v tabulce a v celé práci jsou vybraná náhodně ze seznamu českých jmen a nekorespondují s opravdovými jmény respondentek a respondentů. Současně došlo i k anonymizaci respondenty zmíněných organizací, osob nebo měst, ve kterých vykonávali dobrovolnickou činnost, pokud si to respondenti nebo respondentky přáli.

Výše uvedené bylo provedeno za účelem uchování anonymity respondentů a respondentek, a to z důvodu probírání citlivých a osobních témat, která se dotýkají nejen respondentů a respondentek, ale i seniorů a seniorek, o které pečovali nebo stále pečují. V průběhu rozhovoru jsem také respektoval, pokud se respondenti nebo respondentky rozhodli na otázku neodpovídat z osobních či jiných důvodů. Pokud k takové situaci došlo, uvědomil jsem respondentky nebo respondenty, že nemusí odpovídat, pokud nechtějí, a pokračoval jsem další otázkou.

Jsem si také vědom, že existuje riziko možné tendence k subjektivnímu hodnocení z mé strany, jelikož jsem byl sám součástí dobrovolnických aktivit a organizací. V tomto ohledu jsem se snažil zaujímat především pozici výzkumníka spíše než člena dobrovolnické organizace s vlastními zkušenostmi v péči o seniory za pandemii COVID-19.

4 Empirická část

4.1 Jak dobrovolníci a dobrovolnice popisují svou motivaci k dobrovolnické činnosti se seniorkami a seniory za pandemie COVID-19?

Při kódování jsem se inspiroval typologií motivací k dobrovolnictví, které ve svém výzkumu využili Cho, Bonn a Han (2018), zároveň jsem se snažil identifikovat, zda se objevují i jiné motivační rámce či zda pandemie COVID-19 motivace k dobrovolnictví identifikované v předchozích výzkumech nějakým novým způsobem redefinovala. Ve svém výzkumu Cho, Bonn a Han (2018) využili pět typů motivací, a těmi jsou motivace na základě vnitřních hodnot, motivace k získání kariérních zkušeností a příležitostí, motivace k získání nových vědomostí, motivace k získání sebevědomí a motivace ke členství do určitých sociálních skupin.

Z výše vytyčených motivačních rámců jsem mezi odpověďmi svých respondentů a respondentek identifikoval tři motivační kategorie, které se propojují s tím, jak se daný respondent nebo respondentka dostali k dobrovolnické činnosti. První cestou k dobrovolnictví, která je inspirována typologií Cho, Bonn a Han (2018), je cesta k dobrovolnictví na základě vnitřně hodnotové motivace. Druhou identifikovanou cestou je cesta k dobrovolnictví jako příležitost k získání nových vědomostí, zkušeností a jako příležitost k vyrovnání se se zkušenostmi stávajícími. Tento motivační rámec volně vychází z typologií Cho, Bonn a Han (2018), zároveň byl však obohacen o složku příležitosti k vyrovnání se se zkušenostmi stávajícími. Třetí kategorií je cesta k dobrovolnictví na základě sociální motivace. Cesta k dobrovolnictví na základě sociální motivace byla rozdělena na tři podkategorie, protože obecná kategorie sociální motivace neodhalovala rozdílnosti mezi jednotlivými sociálními motivacemi, které jsem identifikoval. První z těchto podkategorií je cesta k dobrovolnictví jako součást již existujících sociálních vazeb, druhou podkategorií je cesta k dobrovolnictví plynoucí z nabídky/poptávky ze strany konkrétní osoby v sociální blízkosti dobrovolníka, třetí podkategorií je cesta k dobrovolnictví jako příležitost k sociálnímu kontaktu.

Ve svém výzkumu Cho, Bonn a Han (2018) hovořili ještě o dvou dalších motivacích. První z nich, motivace k získání kariérních zkušeností a příležitostí, nebyla mezi mými respondenty či respondentkami identifikována. Domnívám se, že to je především z důvodu, že péče o seniorky a seniory nebyla nijak, či byla, ale velmi minimálně, spjata s kariérou

mých respondentek a respondentů. Dobrovolnickou činnost za pandemie COVID-19 nevnímali jako příležitost k získání profesních zkušeností, a v jejich slovech se objevovaly jiné druhy motivací. Druhou z motivací, které zmínili Cho, Bonn a Han (2018), byla „motivace k získání sebevědomí“. Tato motivace silně koresponduje s posilující funkcí (Enhancement), kterou popsali ve své práci Clary et al. (1998). Tato „posilující motivace“ souvisí se soustředěním na zdravý růst ega a sebevědomí. Domnívám se však, že spíše, než posilující motivační efekt se v mé práci objevila jiná motivace, a to motivace ochranná. Ta částečně vyobrazuje to, jak ji definovali Clary et al. (1998). Ačkoliv tato motivace může být spojena se snížením pocitu viny z toho, že se dobrovolník nebo dobrovolnice nachází ve „šťastnější“ situaci, než je ten, kterému je dobrovolníkem či dobrovolnicí pomáháno, dochází spíše k ochraně před aspekty, které přinesla pandemie COVID-19. Dobrovolnictví mohlo chránit mé respondenty a respondentky například v otázce duševního zdraví či jiných aspektů. Mezi ochranu se však nepočítá ochrana sebe sama před nákazou, protože dobrovolníci a dobrovolnice vstupovali do větších kolektivů, čímž se stávala ochrana před onemocněním COVID-19 nižší než v případě, že by se sami izolovali doma.

V odpovědích respondentek a respondentů jsem identifikoval i cestu k dobrovolnictví, která byla založena na vnitřním pocitu dobrovolníků a dobrovolnic k pomoci v krizové situaci. Tuto cestu jsem nazval cestou k dobrovolnictví za pandemie COVID-19 jako společenská povinnost v krizi.

Zároveň bych znovu upozornil na fakt, že motivace jedince k dobrovolnictví je směsicí různých druhů motivací. Neexistuje jedinec, který by si svou dobrovolnickou aktivitu zakládal vysloveně na jednom či druhém druhu motivace. Příběhy mých respondentek a respondentů jsou propojeny s vícero druhy motivací, přičemž u každého z nich se objevují výše popsané motivační formy v různé intenzitě.

4.1.1 Cesta k dobrovolnictví za pandemie COVID-19 skrze vnitřně hodnotové motivace

Mezi respondenty a respondentkami jsem identifikoval poměrně silnou vnitřně hodnotovou motivaci k dobrovolnictví. Dobrovolníci a dobrovolnice svou cestu k dobrovolnictví propojovali s empatií, dále se v jejich odpovědích objevovala témata přirozenosti pomáhat a solidarity vůči zranitelnějším členům společnosti. Tato zjištění korespondují se zjištěním, která vycházejí i z výzkumu Cho, Bonn a Han (2018), ve kterém byla pro Generaci Z podstatná složka vnitřně hodnotové motivace. V kontextu pandemické krize se zná, že důraz na hodnotovou motivaci se stal ještě výraznější. Cesta k dobrovolnictví

se seniorkami a seniory za pandemie COVID-19 byla spojena s vnitřně hodnotovým ukotvením téměř dvou třetin mnou zodpovídaných dobrovolnic a dobrovolníků. Z výsledků je zřejmé, že pandemie vytvořila prostor pro vyniknutí této motivace, která byla propojena silně s empatickými vlastnostmi respondentek a respondentů.

Empatie je jedna z vlastností, kterou považují za důležitou složku vnitřně hodnotové motivace k dobrovolnictví. Respondentka Bohuslava mi v rozhovoru sdělila, že její cesta k dobrovolnictví za pandemie byla spojena se silnou citlivostí a empatickým cítěním. Na otázku, proč se rozhodla stát dobrovolnicí, odpověděla následující:

„Obecně asi...já jsem takovej až přehnaně citlivej a empatickej člověk. A já si myslím, že je to na jednu stranu nejlepší vlastnost a na druhou stranu hrozně otravná vlastnost. Že je mi vždycky hrozně líto, když vidím starý lidi, který se o sebe nedokážou postarat, a...pes, co se o sebe nedokáže postarat, dítě, prostě kdokoliv. A mám pocit, že když člověk může si utrhnout něco z toho svého koláče a když má ten někdo ten talíř prázdněj, tak mu ten kus dáš. Víš, jako že si vždycky říkám, všichni bychom chtěli, aby se to takhle stalo jednou nám. Až ty nebo já nebudu moct se o sebe postarat, taky budu ráda, když někdo přijde přečíst knížku nebo si se mnou třeba vyluštit křížovku. Že to jsou takový maličkosti, ale prostě když je uděláme všichni trošičku, tak je z toho velká věc.“

Bohuslava si uvědomuje, že její empatické vlastností jsou jedním z důvodů, proč se rozhodla věnovat svůj čas a energii k pomoci seniorům a seniorkám v období pandemické krize. Zároveň je z její odpovědi patrné, že velkou motivací k její dobrovolnické činnosti se seniorkami a seniory za pandemie COVID-19 byla také solidarita. Bohuslava dodává:

„...když bych chodila každý den pařit, do kina nebo na bowling, tak jako je to super, dělám to, ale pak si říkáš: „Ty si tak takhle užíváš života, což je skvělý, ale někdo tuhle možnost nemá“. A to, že ty jim pomůžeš, to neznamena, že si přestaneš toho života užívat, ale dáš jim ten kousek toho svého.“

Podobně k tomu přistupuje i Drahoslava. Dobrovolnictví vnímá jako přirozenou součást sama sebe, k dobrovolnictví přistupuje jako k jakékoliv jiné činnosti a nevnímá

velký rozdíl mezi finančně a nefinančně ohodnocenou prací. Sama si cestu k dobrovolnictví se seniory našla již před lety. Její dobrovolnická činnosti spočívá v trávení času s jednou vybranou seniorkou, se kterou navázala velmi vřelý vztah. Často jsme se v rámci její dobrovolnické činnosti dostávali k tématu období pandemie a dobrovolnické zkušenosti. Na otázku, co byl prvotní hybatel její dobrovolnické činnosti, odpověděla:

„Asi nějaká moje přirozenost, nikdy jsem nepřemýšlela nad tím, že teď jdu pomáhat jako dobrovolník, že to je vlastně něco jiného než práce za peníze nebo dobrovolničina za né peníze. Pro mě to byla spíš jako aktivita, která je mi blízká a chci se podílet něčím dál a něco dělat, co mi je blízký, takže to byla spíš jako automatická volba. A i teď při práci, protože to je činnost, kterou má člověk dál k tý práci, tak je to vlastně pro mě nějaká součást. Prostě přirozenost.“

Zároveň dodává, že další velice důležitý faktor v její pracovní a dobrovolnické činnosti je vnitřní zaměření na pomoc lidem. Ráda se věnuje práci s lidmi:

„A určitě i nějaký vnitřní pohony typu, že někdo je orientovaný na úkoly, někdo na lidi, tak já to mám přirozeně daný na ty lidi, takže vždycky, když jsem dobrovolničila, tak to bylo dobrovolničení na člověka, ať to byli studenti nebo nějakým způsobem postižení, senioři, vždycky tam hraje roli ten lidský faktor.“

Poměrně krkolomnou cestu k dobrovolnictví má za sebou Helena. Sama měla dobrovolnickou zkušenost se seniorkami již dříve, než přišla pandemie COVID-19, ale ta cesta nebyla jednoduchá. Své prvotní hledání dobrovolnické zkušenosti popsala následovně:

„V těch domovech seniorů, to bylo tak, že tam nikoho nesháněli, bylo to jiné než v té době covidové, kdy se zjistilo, že i ti lidé zvenčí mají schopnosti, jak se postarat o toho seniora v tom zařízení, že je to hodně nápomocný. No, a to předtím nešlo, a pak jsem našla nějakým šťouráním, hledáním po internetu, tohle (současná dobrovolná zkušenost). Takže od té doby se mi dařilo pomáhat seniorům. Asi tři roky to jsou...“

Na otázku, proč se rozhodla pomáhat, mi sdělila, že odjakživa v sobě cítí potřebu pomáhat. Jako jeden z faktorů uvádí, že sama potřebovala pomoc, když byla ještě dítě:

„No, tak já jsem sama byla z prostředí, které nebylo úplně pěkné, a možná z toho popudu jsem měla potřebu pomáhat jiným...já jsem byla neustále takhle akční, tak já to asi nerozlišuju, jestli to bylo s agenturou, s nějakou nadací nebo ze svých pohnutek, že jsem se někde nachomýtla. Když člověk v sobě má ty tendence, já to pociťuju odjakživa. Člověk se cítí, že má plnohodnotný život... že může pomáhat jiným lidem, to člověku dělá taky radost. A to si myslím, že mají taky úplně všichni, co dělají dobrovolnictví. Já si myslím, že to je tohle, to je ten hlavní hnací motor, proč to dělám...“

Její činnost spočívala v tom, že v rámci své současné dobrovolnické organizace naváže kontakt se seniorkou, se kterou následně tráví čas. Na poprvé a ani na podruhé ji to nevyšlo. Jak to proběhlo, popisuje následovně:

„A ty začátky taky nebyly úplně...jednoduché. Toho seniora dostaneš na základě nějakých preferencí, i na tom, jak si s tím člověkem sednete. A já jsem měla takovou krkolomnou cestu k té své seniorce, kterou mám teďkon. Takže tam byly nějaký přestávky a chvílku to trvalo, než si to sedlo a bylo to takové stálejší...krkolomé to bylo v tom, kdy jsem měla přidělenou jednu seniorku, protože neměli vyřešený nějaké věci, a možná se ji úplně nechtělo, možná se ji nechtělo se mnou, to se nedozvím. Takže to bylo jako že půjdeme ven, jenže pak řekla, že se ji nechce, a napříště to bylo zase narychlo odvolané, takže tak. A s tím člověk počítá, protože v té organizaci to víte, že si to nemusí vždycky sednout, nemusí to bejt úplně skvělý. A já jsem si prošla takhle dvěma seniorkama, než jsem došla k té své, teďkon. A ta druhá, ta měla takovou náтуру, že s ní všichni těžko vycházeli. Takže...a teď mám úplně zlatíčko.“

Se svou druhou seniorkou v pořadí se začala seznamovat v období, kdy přišla pandemie COVID-19. Vlivem odtažitosti seniorky a pandemie COVID-19 došlo k tomu, že se Helena se svou seniorní partáčkou nikdy osobně neviděla. Ačkoliv byla tato zkušenost s druhou seniorkou krátká, vzpomíná si na celou situaci jasně:

„No, mluvila jsem se svou babičkou, to myslím tu druhou v pořadí, teď mám třetí v pořadí. A ona po mě něco chtěla, vybrat peníze a takhlenc, což pro mě byla děsivá

událost. A setkat jsme se nemohli, ona snad, že nemůže ven, protože má nějakou alergii na slunce nebo co, že tam byl takovej příběh. Neměla, samozřejmě. A že potřebuje, abych vzala její kartu a šla ji vybrat peníze. Já ani nevím, jak ta paní vypadala, protože když přišel ten covid, my jsme se setkali...nebo teda spíš jsme začali kooperovat...tak to bylo tak, že ona mi pověsila na kliku věci, třeba odpad, abych ji vynesla, a já jsem ji před dveře dala nákup. A to už byla pandemie...znali jsme se jenom po telefonu. Já vůbec nevím, jak vypadala (smích). Dva tři měsíce max, byla to rychlovka. A já jsem byla takovej otrok, no. Já jsem šla pro ni a pro sousedky roušky, a jsem dostala vynadáno, že ty gumičky nejsou dostatečný, protože ty gumičky nebyly dostupný v té době, všichni šili roušky. No byla celkově taková komplikovaná.“

Se svou současnou seniorkou začala Helena v zimě roku 2020, což již bylo období pandemie COVID-19. V prvních měsících si pouze volali, protože pravidla byla nastavená tak, aby docházelo co nejméně k osobnímu setkávání z důvodu omezení šíření onemocnění COVID-19. Poprvé se osobně viděli po měsíci dobrovolnické činnosti, ačkoliv i osobní setkání bylo doprovázeno s úskalím, že si navzájem neviděly do obličeje, protože obě měly na sobě respirátory:

„No byly Vánoce, nebo se nějak blížily, a já jsem si říkala, že jak mám teď tu babičku, tak bychom si mohli upéct cukroví navzájem třeba...ale volali jsme si, což byla jediná možnost, jak spolu komunikovat v té době. Ona ještě jak je starší...no a poprvé jsme se osobně viděli nedlouho poté, protože bylo potřeba řešit ty nákupy, ale neviděli jsme si do obličeje úplně...“

Respondentka Ludmila začala s dobrovolnictvím za pandemie COVID-19 zprvu neformálně, a to tak, že se rozhodla pomoci svým sousedům v bytovém domě na pražských Vinohradech. Domnívám se, že je její činnost byla motivována v první řadě především vnitřně hodnotovou motivací, a to z důvodu, že sama svou pomoc nabídla nezištně a bez nároku na odměnu. Svou zkušenost s prvním momentem dobrovolné práce za pandemie COVID-19 popisuje takto:

„...jako na čem jsem začala, to bylo fakt na začátku toho března, tak to bylo, že jsem prostě bydlela na Vinohradech v baráku, a asi hned, ty jo, pár dní prostě po tý, co to všechno jako vyšlo na svět, pandemie, a všichni prostě ulekli, že jo, tak jsem normálně napsala na papír, že prostě když by někdo chtěl odsud jako z baráku jít nakoupit, tak že dojdu nakoupit nebo něco takovýho. A šla jsem, párkrát.

Když jsem se zeptal na důvod, co ji k tomu vedlo, odpověděla, že jejím hlavním záměrem bylo pomoc lidem:

„Mě přijde, že to nepotřebuju dělat kvůli nějaký karmě nebo tak. Nad tím jsem taky dřív uvažovala, ale mě to prostě naplňuje.“

4.1.2 Cesta k dobrovolnictví za pandemie COVID-19 na základě sociální motivace

Další velmi často zmiňovanou motivací k dobrovolnictví se seniory a seniorkami byla motivace založená na sociálních vazbách. Ačkoliv ve svém výzkumu Cho, Bonn a Han (2018) neidentifikovali sociální motivaci jako signifikantní, co se týče pozitivního přístupu k dobrovolnictví, v mém výzkumném vzorku dobrovolníku a dobrovolnic měla sociální motivace významný vliv při cestě k dobrovolnictví.

V rámci cesty k dobrovolnictví na základě sociální motivace jsem identifikoval tři různé motivační rámce, které vedly k dobrovolnické činnosti se seniory a seniorkami.

Prvním typem je cesta k dobrovolnictví jako součást již existujících sociálních vazeb, která označuje za motivační faktor již ukotvené sociální vazby, kterých byli respondentky a respondenti součástí ještě před vypuknutím pandemie COVID-19. Tento faktor sdělovali především ti, kteří jsou součástí skautské organizace.

Druhým typem je cesta k dobrovolnictví plynoucí z nabídky/poptávky ze strany konkrétní osoby v sociální blízkosti dobrovolníka či dobrovolnice. Cesta k dobrovolnictví tohoto typu se pojí s těmi, kteří se k dobrovolnické zkušenosti se seniory za pandemie COVID-19 dostali především na základě oslovení někým, kdo byl v blízkém sociálním okolí respondentky nebo respondenta.

Třetím typem je cesta k dobrovolnictví jako příležitost k sociálnímu kontaktu. Někteří z dobrovolníků nebo dobrovolnic popsali svou cestu k dobrovolnictví jako příležitost k tomu, aby unikli sociální izolaci. V této kategorii se také objevují ti, kteří se z důvodu pandemie nemohli vidět se svou rodinou a svými blízkými, a tak využili svou

dobrovolnickou činností i k tomu, aby se stýkali s jinými lidmi, kteří jim v omezené formě nahrazovali rodinu či přátele.

Cho, Bonn a Han (2018) ve své práci prezentovali nízkou souvislost sociální motivace s pozitivním postojem k dobrovolnictví tím, že Generace Z pravděpodobně preferuje navazování sociálních vztahů přes anonymní sociální sítě a preferuje sociální interakce skrze internetové kanály. Mezi mými respondenty však došlo k tomu, že ve stínu pandemie se osobní interakce stali preferovanější variantou udržování sociálních vazeb. V období, kdy se většina pracovních i studijních záležitostí přesunula na internet, se osobní interakce staly mnohem příjemnější a preferovanější. Ačkoliv pandemie COVID-19 přesunula velkou část veřejného života na internetové platformy, vytvořila zde i prostor pro zájem k osobnímu setkávání, a dobrovolnictví bylo jednou z činností, ve které mohli být respondenti aktivní. Pomocí dobrovolnické činnosti se mohli setkávat s lidmi ze stejné generace nebo navazovat vztahy mezigenerační.

4.1.2.1 Cesta k dobrovolnictví jako součást již existujících sociálních vazeb

Pro respondentku Josefínu jsou velmi důležitým aspektem v rámci dobrovolnické práce lidé. Sama má s dobrovolnictvím bohaté zkušenosti, odmala je součástí organizace Český Junák. V kolektivu má přátele, které je zvyklá vídat v rámci dobrovolnických akcí a akcí Junáku. Dobrovolnice na otázku, co jí nejvíce dobrovolnictví dává, uvádí následující:

„No, jako nejdůležitější složkou jsou určitě lidé, to je nejvýraznější součástí toho, té motivace. Že člověk odmala vyrůstá v nějakém kolektivu a projde si s tím do dospělosti, a to si myslím, že je věc, která člověka drží (u dobrovolnictví).“

Z rozhovoru je patrné, že dobrovolnický kolektiv, který je spojen se skautováním, je pro Josefínu velmi důležitou složkou. Dobrovolnická pomoc potřebným skupinám je aktivita, na které může participovat společně s přáteli a známými. V období pandemie COVID-19, kdy došlo k omezení společenských styků, byla dobrovolnická aktivita ideální příležitostí, jak se vídat i s lidmi, kteří mají také v úmyslu pomáhat.

Respondentka Rozálie má s dobrovolnictvím spojenou představu, že propojuje jedince, kteří mají podobné vnitřní hodnoty. Díky dobrovolnictví má pocit, že může poznat nové tváře, se kterými si bude rozumět. Na otázku, co ji vede k dobrovolnické činnosti odpověděla:

„Těch motivací je víc. Že člověk tuší, že potká lidi, který to mají podobně a baví ho to...“

V období pandemie COVID-19 se aktivně zajímala o skupiny dobrovolníků a snažila se jim, a dalším potencionálním dobrovolníkům, zprostředkovat osobní příběhy těch, kteří již byli v dobrovolnické činnosti zapojeni. Sama se do přímého kontaktu se seniory dostala až později:

„Hele, já...já si taky myslím, že mě přesvědčilo ty...my jsme měli místo, kde jsme si rozebírali směny a lidi tam dávali své zkušenosti, a myslím si, že to mě přesvědčilo. A taky jsem si říkala: „Kurník, tak už jako fakt musím...“, prostě, vlastně jsem se styděla, že propaguju celou dobu něco, co jsem si ani nezkusila, není to fér.“

I respondent Hynek je členem skautské organizace. Jeho motivace k dobrovolnické činnosti je spojena s jeho skautskými sociálními vazbami. Na otázku, co ho přimělo k dobrovolnictví, uvádí:

„No, tak u nás to asi nějak vyplývalo asi ze skautského nebo roverského města, že máme heslo sloužit, sloužím...a z toho nějak vyplývalo to, že kromě klasický činnosti, kterou má většina lidí v tomhle věku ve skautu, tak se dá dělat i něco navíc, a to je sloužit, pomáhat, nějak k dobru společnosti. A v takovýchle situacích.“

Na otázku, zdali si myslí, že by se věnoval dobrovolnické činnosti, kdyby nebyl členem skautské organizace, odpověděl po krátké odmlce následující:

„Těžko říct, ale myslím si, že ne. Protože ta jediná podpora, kterou jsem tam měl, tak ta byla ze skautu, a že to dělají lidi, se kterými se bavím a který znám. Jinak, dost možná bych tu podporu neměl, řešil bych běžný životní povinnosti, školu, a tak. A ani bych si neudělal na to čas, nenapadlo by mě to.“

4.1.2.2 Cesta k dobrovolnictví plynoucí z nabídky/poptávky ze strany konkrétní osoby v sociální blízkosti dobrovolníka či dobrovolnice

Respondent Ctírad se k dobrovolnictví se seniory a seniorkami dostal skrze známého, který zorganizoval dobrovolnickou zkušenost. Jak Ctírad uvedl, vždy, když byl potřeba, jeho kamarád organizátor mu zavolal a ptal se ho na jeho časové možnosti:

„No, bylo to...zavolal mi kamarád, a říká mi, co dělám zítra. Tak jsem říkal, že bude škola, pak volno, asi no. A on mi říká: „Hele, čirou náhodou, kdybys mohl zítra...kdyby to bylo potřeba?“ No prostě zjišťoval situaci, tak jsem mu říkal, že asi jo. A potom, za hodinu za dvě volal, že jedeme. A druhý den jsme tam byli...“

I další respondenti se k dobrovolnické činnosti se seniory a seniorkami za pandemie COVID-19 dostat skrze přátele a známosti. Stejně byl na tom například Hynek:

„Jo, to si pamatuju, to si pamatuju moc dobře...to přišlo na podzim, a volal mi kamarád, nás hlavní koordinátor...a ten kamarád měl nějaký informační zdroj, který o tom věděli, řešili to a sháněl lidi, lidi na zkoušku...“

Respondentka Bohuslava se dostala k dobrovolnické zkušenosti v domově seniorů prostřednictvím sousedky, která pracovala v domově pro seniory ve Středočeském kraji. Začátek své dobrovolnické zkušenosti se seniory popisuje následovně:

„Skrz naši sousedku, která pracovala v domově důchodců, jsem se dostala k tomu, nejdřív jsem tam jezdila jednou za týden, abych si to tam okoukala, a pak jsem tam byla třeba čtyři dny v týdnu.“

Podobnou zkušenost má i Ludmila, která se od neformální dobrovolnické aktivity k formální dobrovolnické činnosti dostala prostřednictvím kamarádky:

„Moje spolužačka a kamarádka z vejšky tam (v domově pro seniory) dělá sociální pracovníci. Takže vlastně, když tohle to celý, když ta pandemie vypukla, tak jsme byli samozřejmě jako v kontaktu, a já jsem v té době zrovna přemýšlela, že bych jako skončila ve své práci. A zároveň jsem jako přemýšlela o zahraničí, a byla tam taková

jako blokáda prostě, že jsem si říkala, jako pojd'me to využít, ten čas mám prostě. Takže vlastně díky ní jsem se přesto dostala. Já jsem tam byla podle mě dvakrát třeba na návštěvě předtím tím, takže jako třeba ty její kolegové, některý mě viděli, když mě tam seznamovala, takže to bylo takové docela jako rychlý bych řekla, jako skluz do té jako běžné práce. Takže vlastně přes kontakt. Asi jsem neoslovila jako žádnou třeba agenturu nebo nějaké takovýhle ty pomoci, ty webové stránky, co byly, to vůbec. Ale takhle přes kontakt, no. Jak jsem právě jako takhle mluvila s tou mojí kamarádkou, tak mi přišlo jako, že já přece nebudu hledat nic jiného, když tady fakt tu pomoc reálně potřebujou...“

4.1.2.3 Cesta k dobrovolnictví jako příležitost k sociálnímu kontaktu

V prvních měsících pandemie Ctírad věnoval svůj dobrovolnický čas do koordinace dobrovolníků s rouškami a informačními letáky pro seniory, na podzim 2020 se však zapojil do přímé pomoci seniorům v domovech pro seniory a ve zdravotnických zařízeních, ve kterých se seniorky a senioři vyskytovali. Jako příležitost k opuštění online světa, pomoci ostatním a zároveň šanci trávení času s přáteli, popisuje Ctírad následovně:

„A člověk pořád seděl mezi čtyřma stěnami, tak hledal uplatnění někde jinde. A hledali jsme s kamarády vysvobození z online světa...“

Když začala pandemie, byl Ctírad připraven pomáhat, zároveň z jeho slov bylo patrné, že tak činí z důvodu trávení času se svými vrstevníky:

„...že chtějí pomoci, tak jsme s klukama ze skautu, s vrstevníkama, vyjeli. A když všichni museli být zavření, tak jsme mohli být venku, protože jsme měli odůvodnění. No, a s jedním člověkem jsme začali pomáhat pro Brno, to nám taky zabralo hodně času...to jsme pomáhali s koordinací roznosu roušek a informačních letáků pro seniory a takhle.“

V období pandemie se respondentka Ludmila, jako mnoho dalších, nevidala se svou rodinou. Dobrovolnická zkušenost za pandemie byla příležitost, jak se vídat s lidmi, když panovala tvrdá protiepidemická opatření. Pracovní kolektiv z domovu pro seniory označuje jako svou „takovou rodinu“:

„Myslím si, že i tím, když jsem se s rodinou neviděla, tak jsem tam měla takovou jako rodinu. Že tam každý den přijdeš, jste tam všichni jako pro dobrou věc, to bylo jako hrozně super, že jako to nasazení...byli jsme unavený, někdy fakt hodně, ale nějaká ta jako kolektivní soudržnost nás jako pořád držela, že jako vždyť víme, tady děláme a jako fakt to zlepšujeme.“

Izolovaný od své rodiny byl i respondent Arnošt. Z rodiny se vídá především se svou babičkou, se kterou však sociální kontakt s příchodem pandemie omezil. Ani s přáteli se v prvních měsících pandemie COVID-19 nevidal. Dobrovolnictví tak pro něj bylo šancí, jak se vídat s jinými lidmi, ačkoliv jak uvádí, pokud by pandemie nepřišla, pravděpodobně by se s nimi nepřátelil:

„No jako bylo to zvláštní, člověk byl sám, víš co...a já bydlel ve svém bytě a byl jsem sám, což bylo super, ale na druhou stranu to pak bylo náročný, když tam člověk byl v malým bytě sám. Tak jsem byl občas i rád, že jsem tak nějak mohl vidět i jiný lidi. I Velikonoce jsme nějak trávili spolu, a normálně bych se s nima asi neviděl, ale přes tu pandemii se z nás stala taková dobrá parta...“

4.1.3 Cesta k dobrovolnictví za pandemie COVID-19 jako příležitost k získání nových vědomostí a zkušeností a jako příležitost k vyrovnání se se zkušenostmi stávajícími

Třetím typem cesty k dobrovolnictví, který jsem identifikoval ve svém výzkumu, byla cesta k dobrovolnictví, která pramenila z příležitosti k získání nových vědomostí a zkušeností. Cho, Bonn a Han (2018) ve svém výzkumu uvádějí, že motivace k získání nových vědomostí a zkušeností nejsilněji souvisí s pozitivním postojem vůči dobrovolnictví. Ze slov respondentů je zřejmé, že je jejich motivace k získání vědomostí a zkušeností silná, ačkoliv se neobjevovala tak často jako motivace vnitřně hodnotová nebo motivace sociální. Tato kategorie, která volně vychází z typologie Cho, Bonn a Han (2018), byla obohacena o složku příležitosti k vyrovnání se se zkušenostmi stávajícími, a to z důvodu, že pandemie COVID-19 vytvořila prostor pro vyrovnání se se svými strachy a dříve získanými negativními zkušenostmi.

Pro respondentku Ludmilu bylo dobrovolnictví se seniory za pandemie příležitost, jak pomoci unavenému personálu a zároveň šance věnovat svůj čas starším lidem. Současně však toužila i získat nové zkušenosti:

„A já jsem takovej člověk, co jako hrozně sbírá zkušenosti, a rád je sbírá. A seniorská skupina je jako výborná zkušenost pro mě! Já jsem se tam hodně naučila, a hodně mi to připomnělo taky i práci s dětmi, prostě i tu kreativitu, víš, že s nimi pořád můžeš jako vytvářet. Takže hodně mě tam táhla ta pomoc, ale zároveň i zkušenost.“

Respondent Ctirad se k dobrovolnictví dostal díky sociálním kontaktům a u dobrovolnické činnosti ho držela především sociální motivace, protože chtěl trávit svůj volný čas s přáteli. Jeho cestu k dobrovolnictví však provází i motivace k získání nových dovedností a zkušeností. V rozhovoru uvedl, že chtěl vyjít ze své komfortní zóny. Se seniorskou věkovou skupinou neměl do té doby zkušenosti. Na otázku, zdali si vybavuje první momenty, kdy se rozhodl pomoci seniorům a seniorkám v období silící pandemie COVID-19 na podzim roku 2020, uvedl toto:

„No jo, volal mi kamarád a říkal mi, co děláš... (smích). Ne, to úplně ne, ale bylo to něco novýho a chtěl jsem si zkusit něco novýho, abych zase narazil na svoje limity. A bylo to ke konci dobrý vlastně...ale obecně, tak... asi jsem se hlavně rozhodl, protože to bylo něco jiného. Že jsem doufal, že mi to zas něco novýho dá, a bral jsem to asi víc trochu sobecky. No jinak, to jsem řekl blbě... že asi jsem dával na stejnou úroveň to, že pomáhám ostatním jako to, že to něco přináší mě... už jen to, že jsem se něco naučil, a že jsem v rámci možností někomu pomohl. A naučil jsem se...tak když to vezmeme od začátku, tak chodit random lidem do baráku a ptát se jich, co potřebujou, to chce trochu takový jako drzosti, zároveň jako empatie. Tak to jsem jako všude během té pomoci získával. A u té koordinace, tak nějaké schopnosti organizace. To bylo úplně něco jiného než ve skautu, teď jsme pracovali s dospělýma a vesměs cizíma lidma. A u těch seniorů...no nějaký vystoupení z komfortní hranice. Takový často omílaný, ale tohle na to sedí docela hodně.“

Respondentka Bohuslava se rozhodla, že pomocí dobrovolnické činnosti se seniory překoná svůj strach, který se u ní objevil po smrti její blízké babičky. Se svou babičkou měla vřelý strach a situaci po smrti vlastní babičky popisuje takto:

„...pár let zpátky mi umřela babička a hodně špatně jsem to brala, všichni jsme to nesli hodně špatně doma, a já jsem vlastně ani nedokázala koukat na film, bavili jsme se o Přátelích, kde je tam ten díl, kdy jim umře babička...já jsem se na to nikdy nedokázala dokoukat, fakt jsem to brala hodně špatně.“

V rozhovoru jsme narazili na seriál Přátelé, na kterém respondentka popsala seriálový díl, ve kterém zemřela babička dvěma hlavními postavám. Na tomto příkladu demonstrovala, jak obtížné pro ni bylo smířit se se ztrátou blízkého člena rodiny. Pandemie COVID-19 ji postavila do situace, ve které mohla svému strachu čelit:

„...a já jsem si řekla: „Ok, tak jako nechci do smrti koukat na starý lidi a u toho se dojímat, brečet a myslet na svoji babičku, tak prostě skočím do té vody a naučím se plavat.“ A tak jsem jim řekla, že bych tam chtěla začít dobrovolničit, a oni byli hrozně pro, protože tam chyběli lidi samozřejmě, a protože museli mít směny různé, takže tam ty lidi nebyly. A šla jsem tam první den, a pak jsem tam chodila pořád. A do dneška tam pořád jezdím, protože to tam mám fakt ráda... To byla taková vlastně, v uvozovkách, geniální souhra náhod, že já jsem už dlouho věděla, že potřebuju překonat to, že se nedokážu podívat na starýho člověka, aniž bych se dojala.“

4.1.4 Cesta k dobrovolnictví za pandemie COVID-19 jako společenská povinnost v krizi

Dalším z opakovaných jevů bylo, že respondenti a respondentky mluvili o pandemii COVID-19 jako o krizové a výjimečné situaci. Na základě tohoto vznikl motivační rámec, který dobrovolníky a dobrovolnice provázel na cestě k dobrovolnictví, a tento motivační rámec jsem pojmenoval jako motivaci spojenou se společenskou povinností v krizi. Svou cestu k dobrovolnické zkušenosti za pandemie jako společenskou povinnost v krizi popsal respondent Arnošt:

„No, jako musel jsem něco udělat. Nebo tak nějak jsem byl jako osloven, ale mohl jsem to odmítnout...pamatuju si, že jsem přijel do Prahy, nikde ani noha, bylo to celý divný a zavolali mi, jestli bych jim pomohl. Tak jsem nemohl říct ne, to prostě nešlo. A bylo by asi skvělý mít volno, teď mě občas i mrzí, že jsem to neodmítl, mohl jsem mít volno (smích). Ale ne, prostě...neexistovalo, abych řekl ne. Bylo potřeba, abych

pomohl, tak jsem pomohl. Musel jsem prostě, kdo jiný...a já vůbec nevěděl, co je po mě nejdřív potřeba, to jsem se dozvěděl až druhý den tam.“

Zaměření na pomoc v krizi přiznává respondentka Rozálie:

„A zároveň mám trošku problém, že když se něco děje, tak sedět s rukama v klíně a nic nedělat... podle mě jsem orientovaná spíš na ty krize spíš než na téma, takže ve chvíli, kdy se něco děje, tak jdu.“

Podobně se o společenské povinnosti v krizi vyjadřuje také respondentka Josefína. Sama tvrdí, že když přišla pandemická krize, byla připravena pomáhat, ať už to bude jakkoliv. Vycítila však, že domovy pro seniory a jiné zdravotnické zařízení pro seniory pomoc potřebují:

„Tak jako, podle mě to nebylo, že bych já vyloženě na to cílila, že bych si to vybrala, ale vyžadovala to situace, takže...jsem nehledala nějaký jiný možnosti, šla jsem pomoc tam, kde to bylo nejtristnější... Ale podle mě to bylo daný hodně jako...byla to ta akutnost toho, že to je něco, na ten systém moc nemyslel a že to nemocnice jsou v nějakým akutním stavu, o tom se vědělo a ta pomoc přicházela ze shora asi jako výrazně větší, než do těch domovů seniorů, který si to museli vlastně hodně pošéfít sami, a vlastně tam není jako žádný odborný personál, který by měl zkušenost s nějakou epidemiologickou situací, no.“

Tak jako Josefína na tom byl i Ctírad. Nevěděl, co čeho jde, ale vycítil povinnost pomáhat. Rozhodl se věnovat svou energii a svůj čas seniorům a seniorkám, kteří byli v domovech pro seniory nebo ve zdravotnických zařízeních. Svou povinnost dobrovolně pomáhat v krizi popsal následovně:

„A tím, že jsme skauti, tak máme základní zdravotnický vzdělání, plus červený kříž nabízel kurz základního moderního ošetřovatelství. Tak nějak jsme se dovzdělávali, a vyrazili jsme. A tak jsme tam vycítili nějakou potřebu...a jeli jsme tam. A konkrétně, no tak...první směna, nevěděli jsme, co se tam bude dít, prostě jsme tam jeli.“

I Hynek se rozhodl pomoci z důvodu krize. Dle jeho slov, stát byl neschopný pomoci, a tak se rozhodl, že pomůže osobně:

„Ta moje činnost byla dost omezená, ve svý podstatě...protože když jsem někde byl, tak to bylo z nouze. A když byla nouze, tak nebyl čas na nějaký...jak to říct...extra zábavný věci. Bylo to spíš fakt o tom zajistit to nejnnutnější, pomoci jim a pomoc i hlavně těm sestřám, který byly z nějakýho důvodu problémech a potřebovali pomoc, a byla to dřina, no...a bylo to o tom, že se náš stát nebyl schopnej postarat o seniory, který začali hromadně chytat covid, chytaly ho i sestry a ty sestry odpadaly. A prostě došlo k tomu, že v personálu je kromě třiceti sester bylo deset a padaly na hubu, nevím, jak to říct jinak. Potřebovaly pomoc. A to se nedělo v jednom domově, to se dělo v pěti jen v okolí, a bylo jasný, že u těch dalších to bude následovat...“

4.1.5 Cesta k dobrovolnictví jako ochrana před vlivem pandemie COVID-19

Pro některé dobrovolnice byla dobrovolnická činnost aktivitou, díky které se mohly chránit před negativními vlivy, které se objevily s pandemií COVID-19. Dobrovolnice mi sdělily, že dobrovolnická činnost byla vyplňující aktivitou, která ochraňovala jejich duševní stav, jenž byl z různých pandemických důvodů zatěžován.

Respondentka Bohuslava se považuje za velmi společenskou osobu. Bylo pro ni obtížné se srovnat s novou situací, ve které musela omezit své osobní sociální kontakty. Zároveň si uvědomovala závažnost pandemie, a tak nechtěla naplňováním svých společenských potřeb podněcovat ostatní k překračování zavedených omezení, které zabraňovaly šíření onemocnění COVID-19. Takto popisuje svou situaci:

„No, ale já jsem hodně společenskej člověk, takže jako tu společenskou část jsem zvládala hodně špatně... A to byl právě ten střet toho, že jsem nikam nechtěla jít, abych nikomu někde neublížila, nebo abych nikoho nepodněcovala. Jakože když někam půjdu já, tak třeba další dva lidi to uviděj, že jsem šla, tak půjdou taky. A pak je to takový širší, širší, a najednou je tam sto lidí.“

Toto vnitřní napětí v respondentce Bohuslavě vyvolávalo nepříjemné pocity. Ve svých odpovědích mi sdělila, že se u ní objevovaly respirační potíže spojené s úzkostmi a depresivními stavy. Ke zlepšení tohoto stavu ji pomohla dobrovolnická činnost:

„A to jsem měla...jak to mám říct...já vždycky nechci říkat slova jako „deprese“ nebo „úzkost“, protože mám pocit, že tady jsou lidi, který to mají vážnější, a nechci jako brát tu váhu z toho jejich, že to dávám sobě, ale fakt jsem měla pocit, že poprvý zažívám tu úzkost z toho, že jsem jenom doma... A pak jsem začala dobrovolničit, což to úplně všechno rozbilo a najednou jsem měla pocit jako „oukej, tohle to já mám dělat...“, to, že já tady s nima hraju člověče nezlob se, a oni jsou nadšený, protože ty lidi v těch domovech důchodců nemohli nikam. Oni reálně žijou pro to, protože jim přijde návštěva, protože jim přijde vnučka, a s tou si hrajou, a že jim přijde dcera, a s tou si povídají...a najednou nemohli nic.“

V podobné situaci se ocitla i respondentka Ludmila. Sdělila mi, že si v období pandemie COVID-19 vyhledala terapeutickou pomoc. Svou situaci řešila i procházkami po městě:

„Co mě jako hodně udržovalo, při nějaký jako mentální a duševní stabilitě, tak to bylo vyhledání terapeutické pomoci. Potřebovala jsem to, myslím si, že nejsem jediná a hrozně mi to pomohlo. Druhou věcí byly, jak já jsem to nazývala, zdravotní procházky. I v roušce, když jsem muselo chodit venku, když už to pak šlo bez roušky...prostě fakt se jenom projít, víš. Takže takhle no... a pak si myslím, že hodně mi pomohla jako třeba jóga doma, ale samozřejmě byly dny, kdy si člověk prostě řekl: „Já už nemůžu takhle, já už nemůžu...prostě jenom dělat pořád to samý.“ A jenom prostě ležíš v posteli.“

Dobrovolnictví jí pomohlo v tom, že se objevila v nějakém známém prostředí, což pro ni byl svým způsobem faktor ke zlepšení vlastní duševní stability:

„A bylo to pro mě známé prostředí, a to si myslím, že je taky jako hrozně důležitý, víš. Hodně lidí nepřicházelo po dlouhým bytí doma do známého prostředí, ale já vlastně jsem se vrátilo do známého prostředí, jen to bylo dobrovolnický prostředí.“

4.2 Jak pandemie ovlivnila kontext dobrovolnictví se seniorkami a seniory?

4.2.1 Strach o své blízké a odloučení od rodiny v kontrastu pomáhání „cizím“ seniorům

S příchodem onemocnění COVID-19 zavládl nejen v české společnosti strach. V prvních měsících pandemie COVID-19 panoval strach z nejistoty, zároveň také strach na základě absence léčby a účinné prevence (kromě sociální izolace). Lidé se také obávali případné nákazy a nebezpečí úmrtí na COVID-19. Český statistický úřad (ČSÚ, 2021b) ve své zprávě uvádí, že COVID-19 se stal v České republice v roce 2020 druhou nejčastější příčinou smrti. Ve srovnání s rokem 2019 byl počet zemřelých vyšší o téměř 17 tisíc, což představovalo 15% meziroční nárůst, což je velmi neobvyklé, a to z důvodu, že meziroční předpandemický počet zemřelých se měnil jen o nízké jednotky procent. Onemocnění COVID-19 byla uvedena jako základní příčina smrti u 10,5 tisíce zemřelých, tedy u 8 % ze všech zemřelých⁴.

Současně s tím se ve společnosti objevoval strach, který byl vyvolán apely státních představitelů na sociální izolaci mezi obyvatelstvem. Například epidemiolog Roman Prymula zdůrazňoval potřebu sociální izolace. Na počátku pandemie COVID-19 v roce 2020 tvrdil, že sociální izolace je jediná možnost, jak omezit šíření viru (Bastlová, 2020). Porušení zákazů a nařízení bylo trestáno, a to pokutou či případně i vězením. Za svévolné opuštění izolace hrozila pokuta až tři miliony korun (Heller, Horák, 2020).

Bylo tedy pochopitelné, že jedním z nejvýraznějších aspektů dobrovolnictví se seniory a seniorkami za pandemie COVID-19 byl strach dobrovolníků. Velmi často zmiňovaným tématem byl strach o zdraví blízkých, o svoje zdraví se dobrovolníci ve většině případů nebáli. Ačkoliv se v období pandemie COVID-19 objevovaly sílicí hlasy, které upozorňovali na ageismus, mezi mými respondenty byly znatelné obavy o zdraví starších generací a k této odlišné věkové kategorii přistupovali s respektem a úctou. Je třeba dodat, že pokud v rozhovorech zaznělo téma strachu, jednalo se především o strach respondentek a respondentů o starší členy své vlastní rodiny. Báli se, aby se starší členové jejich rodin nenakazili a nebyli ohroženi na životě. Současně s tímto strachem však chodili pomáhat do domovů seniorů nebo se jinými způsoby starali o udržení kvality života seniorů ve svém

⁴ Dle Světové zdravotnické organizace (WHO) se definuje úmrtí v důsledku COVID-19 v případě, že dojde k úmrtí osoby s potvrzenou nebo pravděpodobnou nákazou COVID-19, pokud není přítomna jiná příčina úmrtí (ČSÚ, 2021b).

okolí. Velmi často tak docházelo k podivné situaci, kdy se řada mých respondentek a respondentů rozhodli k sociální izolaci vůči členům vlastní rodiny, zároveň aktivně vypomáhali a byli ve styku se staršími osobami, které nejsou součástí rodin zodpovídaných dobrovolníků. Z odpovědí respondentů je však znát, že jim na pohodlí a zdraví všech senierek a seniorů velice záleží.

Respondent Arnošt má velice silný vztah se svou babičkou. Byl zvyklý k ní jezdit alespoň jednou týdně, aby se ujistil, že se má jeho babička dobře. S příchodem pandemie se rozhodl, že se raději bude izolovat od své babičky. Sám o sebe strach neměl, ale obával se o zdraví seniorů i ve svém okolí, strachoval se o ty, kterým pomáhal:

„No já sám jsem se toho úplně moc nebál. Mě to bylo jedno, ale bál jsem se o svou babičku a další seniory. A vlastně i o další příbuzný, který sice nebyly tak starý, ale stejně jsem se bál. O sebe ani moc ne, to bych pak nemohl chodit ven, že jo (smích). Bál jsem se, abych to někde náhodou nechytil, třeba v obchodě, a pak kdybych to přehodil na ty seniory, to by byl průser.“

Arnošt v izolaci od své rodiny zůstával po dlouhé měsíce, a byl si vědom toho, že ačkoliv se stará o jiné seniory, s babičkou si může jen volat:

„S babičkou jsem si pořád volal, ale bylo to náročný. Ona byla nešťastná, jak tam byla v bytě sama, celej den koukala na televizi a tam furt něco o covidu. Neposlouchalo se mi to dobře, bylo to pro mě náročný, ale nechtěl jsem bejt zodpovědný za to, že jsem ji nakazil.“

Respondent Ctirad na téma strachu o své blízké řekl:

„Jakože maximálně...já si budu připadat jako nelida, když řeknu ne, a ono to není jako úplně ne. Ale že jo, sám jsem se toho nebál. A moje blízká rodina, to jako jsem se bál, že to někdo dostane a že to špatně ponese, ale to se naštěstí nestalo, byl jsem jeden z těch šťastnějších.“

„No, vím, že jednou jsem chtěl jet k bábi, jo to bylo na začátku...den před tím, než se zavřelo všechno. A já jsem volal, že tam chci jet, a ona mi řekla, že to vůbec. A teď,

kdy se cítím nemocen, tak tam nechodím, že jo, moc. Ale vztahy máme pořád dobré. Během té první vlny se mluvilo o tom, jak je to strašný, tohle, všichni byli vyděšení, tak kvůli tomu nechtěla. Nevěděla, co od toho čekat. No, a jak jsem všude pomáhal, tak jsme se moc nevidali, až pak v létě se to nějak uvolnilo, tak od té doby, když vím, že jsem neměl rizikový kontakty, tak se vidáme.“

V jeho případě došlo k tomu, že sama jeho „bábi“ nechtěla, aby za ní přijel, a to z důvodu ochrany vlastního zdraví. Respondentka Rozálie se velice bála o svou babičku, zároveň si uvědomovala, že nemoc by mohla být nebezpečná i pro ni samotnou:

„Jako spousta lidí v té první vlně jsem byla vyděšená, člověk místo MHDčka využíval kola na všechno a tak. A hodně jsem se bála o svou babičku, který teď bylo devadesát, a když přišlo očkování, tak prohlašovala, že to nepotřebuje, že je na to moc stará, že to nepotřebuje. A myslím, že jsem se snažila ostatní přesvědčit, aby ji přesvědčili, protože já jsem nebyla u našich. A povedlo se to, tak jsem měla radost. Strach z té nákazy tam začal bejt ve chvílích, u mě, když jsem se doslechla, že moji kamarádi, co slouží v nemocnicích, že intubují 24letý děcka, a že vlastně je to strašně nevyzpytatelný. Že se to může stát komukoliv a vlastně to nejsi předem schopn odhadnout.“

Na otázku, jak často se vidala se svou babičkou, když přišla pandemie COVID-19, mi odpověděla:

„Když byly zavřeny ty okresy, tak vůbec. Když jsem byla v Brně, tak všichni byli ve středních Čechách. Vidala jsem se s ní, snažila jsem se s ní vidat, protože si myslím, že to je člověk, kterej to potřebuje, tu přítomnost té rodiny. A ač bydlí v domě, kde bydlí rodina mého bratrance, tak jsem si nedokázala představit, že bych ji neviděla. Ale myslím, že jsem jí víc volala, člověk cítil tu tíseň toho, že by nedejbože se mohlo něco stát a chtěl mít tu jistotu, že se mu ozve a ona se mu ozve zpátky.“

Respondentka Ludmila také po dlouhou dobu v prvních měsících pandemie neviděla svou rodinu. K tomu se rozhodla sama, a to z důvodu ochrany své rodiny. K tomuto rozhodnutí Ludmila říká:

„Já jsem svoji rodinu, která nebydlí v Praze, neviděla asi čtyři měsíce, takže to bylo pro mě jako taky strašně těžký. Přijmout to, že já tam prostě nepojedu, protože bych je třeba ohrozila. A to já nechci. Takže sis musel jako vybrat. Takže i to fakt nařízení odpoutání od rodiny, to bylo pro mě taky hrozně těžký.“

V případě respondenta Hynka byla situace taková, že pomáhat chtěl, ale nemohl si po prvním impulzu od jeho kamaráda dovolit jít vykonávat dobrovolnickou činnost. Z jeho slov zní ohleduplnost vůči členům své rodiny, a jak říká, nemohl si dovolit ohrozit vlastní rodinu:

„A já jsem tam poprvé nešel, protože jsem to neměl úplně vyřešený doma ještě, a člověk nevěděl, co ho čeká, jo. Jestli nechytne covid hned po první směně, a nenakazí půlku domácnosti a nestane se to ještě horší. Pro prarodiče a tak. A šel jsem hned podruhé, týden na to, no...“

4.2.2 Dobrovolnická mezigenerační solidarita

Pandemie COVID-19 vytvořila situaci, ve které se mí respondenti cítili zavázáni k pomoci starším a ohroženějším skupinám. Mezi dobrovolníky tak docházelo k chování, které bylo založeno na mezigenerační solidaritě. Jak bylo řečeno již dříve, mezigenerační solidarita je pojem, který označuje vzájemnou mezigenerační podporu nebo vědomí o povinnosti podpory napříč generacemi (Thijssen, 2016, s. 593). Ačkoliv bylo v mém prvotním úmyslu věnovat se mezigenerační solidaritě od členů mladší generace vůči té starší, došlo k tomu, že dobrovolnice a dobrovolníci často popisovali mezigenerační solidaritu, v rámci čehož byli příjemci podpory. V této části bych rád popsal, že činnost dobrovolníků měla na opečovávané seniory a seniorky pozitivní vliv, zároveň bych rád poukázal na příklady, kdy opečovávaní senioři a seniorky měli pozitivní vliv na dobrovolníky a dobrovolnice.

Dobrovolnice Bohuslava vstupovala do své dobrovolnické zkušenosti se seniory za pandemie COVID-19. Měla volný čas a jak mi sama sdělila, chtěla ho využít tak, aby mohla vrátit svůj dluh společnosti. K dobrovolnictví dostala až s příchodem pandemie skrze svou sousedku, která sama pracuje v domově pro seniory, a situaci využila i k tomu, aby se zbavila svého strachu, který ji provázel od smrti blízké babičky. Současně doma v izolaci trpěla, sama se považuje za společenského člověka a sociální izolace ji trápila. Svou cestu k

dobrovolnictví nazvala „geniální souhrou náhod“. Nejenom, že mohla pomáhat starším osobám, které tráví svůj čas v domově pro seniory, ale i pro ni to byla přínosná aktivita:

„A pak jsem začala dobrovolničit, což to (strach a sociální izolaci) úplně všechno rozbilo a najednou jsem měla pocit jako „oukej, tohle to já mám dělat...“, to, že já tady s nima hraju člověče nezlob se, a oni jsou nadšený, protože ty lidi v těch domovech důchodců nemohli nikam. Oni reálně žijou pro to, protože jim přijde návštěva, protože jim přijde vnučka, a s tou si hrajou, a že jim přijde dcera, a s tou si povídají...a najednou nemohli nic... Takže, to bylo těch šest měsíců... to bylo nejtípnějších šest měsíců mého života. To bylo úplně úžasný, já jsem to prostě zbožňovala. Já jsem se strašně bála, že tam přijdu a budu furt brečet a budu pořád dojatá. A budu si říkat, že ty lidi jsou na sklonku života, co teď. Anebo jsem si říkala, co když si tady nějakou babičku zamiluju a ona umře za měsíc, to prostě nezvládnou. A samozřejmě se to dělo, protože tam to je realita. Ale tam je to takovej úplně jinej vesmír, že...ted' to bude znít zvláště, ale...že všichni to vědí, že se to tam děje. Jsem tam chodila ráda, brečela jsem možná jenom, když tam přišel nějaký starej manželskej pár a říkali si, jak se milujou, tak to bylo dojemný...ale jakože, prostě to bylo skvělý.“

Díky této zkušenosti dospěla ke zjištěním, která považuje za cenná a díky dobrovolnické zkušenosti se seniorkami a seniory si mnohem více uvědomuje, že její čas na světě je omezený. Z pohledu dobrovolnice získala jinou perspektivu na svůj život. Blízký každodenní kontakt se seniory a seniorkami ji posílil:

„To je asi jako hrozný klišé, ale oni ti ukážou, že ten život je hrozně kratoučkej. Fakt, jako, seš vlastně dítě, pak seš student, pak máš nějakou chvíli, pak máš třeba rodinu, a pak se otočíš a seš starej člověk. Víš, jakože ty jejich příběhy byly takový, že sis říkal: „Ty vole...pardon (smích)...já mám tak málo času.“ Tak mi to ještě dodalo takový, abych byla ještě víc free, abych míň nad těma věcma přemýšlela, a ted' třeba jak tam už nějakou dobu nejsem, tak mám pocit, že bych tam zas na chvíličku potřebovala být, abych zas získala tenhle pohled na svět, protože to zase zmizí, když se dostaneš do normálního každodenního procesu v práci, tak tě hrozně věci štvou,

máš tendenci se na něco naštvávat, ale pak ti dojde, že to je vlastně úplně nepodstatný a je to úplně jedno.“

Dobrovolnickou činností se seniorkami a seniory za pandemie považuje za velmi přínosnou, a to pro obě strany – pro ty, kterým pomáhala, zároveň i pro sebe:

„...říkám, pro ty lidi jediný, jako oni tam reálně jen čekají na to, že umřou. Nebudeme si nic nalhávat, že je to jinak. A představ si, jaký by to bylo, kdybys byl každý den doma a jedinej tvůj program by byl snídaně, oběd, večeře a spánek. No, jasný, šílený. Takže si myslím, že jo. S každým, s kým jsem se setkala, kdo se aspoň jednou zasmál, nebo zapomněl na to, že ho bolely nohy nebo že má cukrovku, tak si myslím, že to bylo přínosný... Já si myslím, že jak jsem já zachraňovala je, oni zachraňovali mě. Jako fakt fifty fifty.“

Dobrovolnice Drahoslava mi sdělila, že sama prarodiče nemá a přiznává, že i to je jeden z důvodů, proč se rozhodla dobrovolně pomáhat seniorům. Sama už má více než šest let zkušenosti s touto činností. Už před pandemií si prý uvědomovala, že seniory ohrožuje samota, zároveň i ona cítila potřebu navázat s někým ze starší generace pouto. I pandemie tuto potřebu ovlivnila:

„Takže jsem to spíš vnímala tak, jak to vnímala ta starší generace, jak jsou strašně opuštěný. Protože i na mě dolíhal tenhle aspekt té rodiny, jo. Protože většinou jsem to viděla, jak se rodina semknula a trávili to jako v rodinném kruhu a byli naopak třeba limitovaný, když se nemůžou s tou rodinou sejít, ale jak já to nemám, tak pro mě ta frustrace nebyla tak silná s tím, že je nemůžu vidět, ale byla tam frustrace z toho, že to vlastně nemám. A uvědomovala jsem si tam pak aspekt přesně u těch seniorů, když jsou opuštěný, ať už sami v těch bytech nebo v těch domovech, to je jedno, oni...dá se říct, že tam jsou sice s lidmi, ale jsou opuštěný, jsou sami, protože tam nemají ty své lidi. S těma, s kým vyrůstali, koho vychovali, pro ně to je v podstatě taková jako družina, takový jako spolužáci, dáš je do umělého kolektivu a musíte se tam opět sžít.“

V jejím případě navázala vztah se seniorkou, kterou nazývá „babi“. Vztah s ní má dlouhodobý, z jejího povídání je zřejmé, že mezi nimi existuje velmi vřelý vzájemný vztah. Pro respondentku Drahoslavu je její partačka cennou osobou:

„Pro mě má X těch rolí, a čerpám z ní ty moudra. A jo, takže tam trvalo tohle, a přesně tohle byl také důvod, proč jsem se rozhodla jít cestou těch seniorů, protože přesně ta babi, ten ženský element, a zároveň i každý potřebuje mít nějakou sounáležitosti, někam patřit.“

4.3 Jak dobrovolníci a dobrovolnice se staršími osobami za pandemie COVID-19 hodnotí vlastní vnímání stáří?

4.3.1 Absence osamění a trávení času s rodinou a blízkými

Dobrovolnická zkušenost se staršími osobami za pandemie COVID-19 měla dle odpovědí respondentů a respondentek velký vliv na vnímání vlastního stáří. Ve velké většině odpovědí se objevovala touha nebýt ve stáří sám a být v blízkosti rodiny a přátel. Jak přiznávají někteří respondenti či respondentky, před pandemií a s tím spojenou dobrovolnickou zkušeností se seniorkami a seniory, měli jinou představu o vlastním stáří.

Samotní dobrovolníci a dobrovolnice se velice často obávají osamění ve stáří. Strach z vlastního osamění v seniorském věku považují za velmi důležitý faktor, který se reflektuje v činnosti i odpovědích dobrovolníků a dobrovolnic. Dobrovolníci a dobrovolnice si uvědomují, že jsou součástí vztahů, které jsou pro seniorky a seniory, o které pečují, určitým nástrojem, jak snižovat pocity osamění. Není to však jednostranný vztah, dobrovolnice a dobrovolníci si tohoto vzájemného vztahu se seniorkami a seniory váží. Uvědomují si závažnosti osamění v seniorském věku, sami by byli rádi, aby ve stáří byli obklopeni svou rodinou a svými blízkými. Některé dobrovolnice dokonce uvádějí, že pokud by rodina nebo blízcí byli nedostupní, mladého dobrovolníka či mladou dobrovolnici by ve svém stáří uvítali. Na základě toho se domnívám, že je pro samotné dobrovolnice jejich dobrovolnická činnost podstatnou složkou v boji s osaměním a částečně i motivací ke konání dobrovolnické aktivity se seniory a seniorkami.

Pro respondentku Bohuslavu byla její dobrovolnická zkušenost se seniory za pandemie COVID-19 zlomová, co se týče vnímání vlastního stáří. Se smíchem mi sdělila:

„Já mám, teď to bude spíš jako vtip, protože vím, že se to nestane, ale říkám, že až zbohatnu a budu milionář, tak bych chtěla koupit zámek, a v každém pokoji bude jedna babička z domova důchodců s jedním pejskem z útulku... Tak když nevyjde tahle věc, tak bych chtěla být obklopená rodinou, hodně dětma, dětma mých dětí v té době, což je trochu děsivý. Bejt na vesnici, ne ve městě, se zahradou... dřív jsem si říkala, že bych chtěla bejt babička s botoxem a odbarvenýma vlasama v Miami někde sama, s drinkem v ruce, ale možná to na té vesnici s tou rodinou bude pravděpodobnější a lepší, no.“

Z jejích slov je zřejmé, že pandemie COVID-19 a její dobrovolnická činnost měla vliv na vnímání vlastního stáří. Důležitou složkou je pro ni přítomnost rodiny, ráda by svůj čas v seniorském věku strávila se svými blízkými.

Drahoslava je jedna z dobrovolnic, která s nadsázkou uvádí, že pokud bude na stáří sama, chtěla by mít ve svém okolí dobrovolnici, která by s ní trávila čas. Uvědomuje si, že je samota na stáří pro ni samotnou děsivá věc. Z pozice ženy taktéž uvádí, že muži umírají dříve, a tak by byla nerada, pokud by na stáří byla sama:

„Doufám, že budu mít taky takhle dobrovolnici jako jsem já (smích). Nejhorší je, přesně zestárnout sám. A to tady ženy mají, že ženy prostě žijí déle. A pak přijdou třeba o toho partáka nebo o ty nedejbože děti, anebo se přesně rodina odstěhuje někam daleko, a je to naprosto jako častej trend, že ty lidi jsou sami. Anebo když ne sami doma, tak sami v těch v domovech seniorů. A přece, Ježíš Maria, já jsem nežila celý život třeba nějak hezky nebo to, aby takhle...to nechceš prostě. Naprosto chápu, proč všichni chtějí zestárnout jako s rodinou doma, v okolí těch nejbližších. Protože prostě fakt tolik řešíš ty hodnoty, přetočíš úplně nějaký materialismus do... najednou na tom prostě nezáleží. Záleží přesně na těch pevných, stálých věcech, který se budují. Protože zdraví si za peníze si to nekoupiš, dlouhodobé vztahy jsou dlouhodobé, to se pěstuje, přesně ta rodina. Moje ideální představa, mít spoustu skvělých lidí kolem sebe, ale to je spíš, že to člověk nemá, v podstatě nezná, tak to chce mít. Ideální představa... když to tak nebude, tak aspoň podobného dobrovolníka (smích).“

I respondentka Ludmila hovoří o podobných přáních, jak by ráda strávila své stáří. Chtěla by se vyhnout osamocení a trávit své stáří v blízkosti rodiny. V případě, že by to nevyšlo, ráda by se dostala do domova pro seniory, který nabízí bohaté aktivizační služby, jakých byla sama jako dobrovolnice součástí:

„Mhmmm... hrozně by bylo milé, kdybych nebyla sama. Protože těch seniorů bylo fakt hodně samo, a je pořád samo, právě jejich polovička je třeba opustila. A to bych jako hrozně nerada cítila tu samotu, takže si myslím, že pokud to se zdravím půjde, tak by to bylo jako hrozně fajn, stárnout s někým a sdílet to stárnutí. A dokud to zdravotně půjde, taky být aktivně...jako nebýt zavřenej senior, to bych jako hrozně nerada. Takže doufám, že mi to zdraví jako dovolí. Chtěla bych žít v Praze, chtěla bych mít tak ten jako fakt spíš jako městský život. A doufám, že se třeba poštěstí mít vnoučata nebo něco takového, to bylo to hrozně fajn. A myslím si, že hrozně bych si přála prostě být jako zdravá a nebýt sama, to by bylo hrozně super. A kdyby ne, tak bych hrozně ráda byla v nějakém domově, kde by prostě byly ty aktivizace, jako jsme dělali my (smích). Protože by ten život, by to stárnutí nebylo prostě takový jako smutný.“

Později přiznává, že dobrovolnická zkušenost se staršími osobami v období pandemie COVID-19 měla značný vliv na její současné vnímání stáří:

„... že moje představa je úplně jiná, než to reálně bude, že se to mění prostě. Že reálně to moje stáří může ovlivnit tak strašně moc věcí, to jsem vůbec...nevěděla, jako vůbec jsem to netušila. Takže to mě docela změnilo ten pohled na to, že vlastně mě může ovlivnit v mém budoucím životě úplně všechno, a vůbec si nedokážu představit, jak to bude fungovat. A taky mi to dalo, že je třeba zapracovat na zdravým životním stylu. Protože to je fakt vidět, bylo to vědět, když jsem tam byla v tam domově, že každý to má úplně jinak. S některým se bavíš, kdo celý život nekouřil a kdo cvičil, měl aktivní zaměstnání...a je to vidět. A tak jako bych si trochu přála trochu zapracovat, abych byla aktivní.“

U jiných respondentek a respondentů měla jejich dobrovolnická zkušenost vliv na vztahy se staršími členy vlastní rodiny. Respondentka Rozálie uvádí, že krizová pandemická

situace společně s dobrovolnickou činností mohla mít vliv na přístup, který má ke své babičce:

„Jo, já mám pocit, že se to možná trochu projevilo nad tím, jak jako se bavím s tou mojí babičkou. A možná to tak není, ale mám pocit, že od té doby se víc snažím ji jako věnovat v těch věcech, který jsem viděla, že těm lidem jako chyběj v těch domovech pro seniory. Že si s ní prohlížím fotky, ptám se jí, co čte, kupuju ji knížky, protože mám pocit, že dokud bude číst a dokud bude do toho svého života aktivně se snažit do toho svého života zasahovat, tak to bude dobrý.“

4.3.2 Rozdíl v důvěře v současný systém péče o seniorky a seniory na základě činnosti dobrovolnic a dobrovolníků

Ve svém výzkumu jsem došel ke zjištění, že se důvěra v institucionální péči o seniorky a seniory mezi dobrovolnicemi a dobrovolníky lišila na základě toho, jakou aktivitu v rámci dobrovolnické činnosti za pandemie COVID-19 činili. Zatímco respondenti a respondentky, kteří se ve své činnosti zabývali zajišťováním základních životních potřeb starších osob, hodnotili institucionální systém péče spíše negativně, aktivizační dobrovolnice a dobrovolníci měli tendenci hodnotit institucionální péči o starší osoby kladněji. Z toho docházím k závěru, že druh dobrovolnické činnosti má vliv na důvěru v institucionální systém péče. Ovšem také záleží na jednotlivých institucionálních objektech a individuálnímu přístupu zaměstnanců v objektech, ve kterých se zodpovídání dobrovolníci a dobrovolnice snažili pomáhat.

Respondentka Josefína byla jednou z dobrovolnic, jejíž hlavní pracovní činnost spočívala v zajišťování základních životních potřeb o seniory. Na otázku, kde by chtěla strávit své stáří, odpověděla následující:

„No...určitě ne v domově seniorů (smích). To jako, to hodně doufám, že se do tohoto stavu nedostanu. Že bych jako ten čas musela trávit v takovémhle zařízení. A v tom stavu, v jakém je to teďka, jako v České republice, jako příklady ze zahraničí ukazují, že to může být jako i mnohem atraktivnější prostředí, ze zemí Beneluxu jsou příklady, kde se to propojuje se školkami, že jo. A je to velmi funkční, přispívá to hodně společnosti. Ale v tom stavu, v jakým je to teďka, tak to hodně doufám, že bych to nemusela jako absolvovat. A doufám, že prožiju aktivní stáří s nějakou...v nějakým

okolí blízkých a rodiny, a smrt přijde rychle, nečekaně a bezbolestně, což je velká idylka (smích).“

I dobrovolnice Rozálie, která byla v rámci své činnosti zapojena do zajišťování základních životních potřeb, hodnotí institucionální péči spíše negativně:

„A taky je velký téma ta důstojnost, v těch domovech pro seniory. Nebo nějaký individuální přístup, nejenom...prostě je to extrémně podfinancovaný ty instituce a je to sakra znát, je tam strašně málo zaměstnanců na strašně moc seniorů, a prostě to není důstojný stáří, co tam ty lidi zažívají v těch institucích. Nikdo se jim nevěnuje, někdy ani ta rodina na ně nemá čas, a myslím, že tak to být nemá.“

Respondent Arnošt byl nejprve součástí aktivizačního týmu, ale s příchodem pandemie jeho aktivizační činnost ustala a věnoval se především zajišťování základních potřeb seniorek a seniorů. Své pocity popisuje následovně:

„Nevím, no. Jako byla to změna, jak jsem byl pak jako pečovatel, tak to bylo úplně jiný. A viděl jsem pod pokličku, a ne vždycky se mi to líbilo. Jako chápu, že se to občas nedá udělat, jakože stoprocentně důstojně, ale ten přístup byl takovej nepřijemnej. No nechtěl bych tam skončit na stáří, i když si myslím, že se ty zaměstnanci snaží. Bylo pro mě náročný na to koukat ze strany toho, co kouká na ty pečovatele, neumím si moc představit tu situaci ze strany seniora. A s tím covidem, to neviděli rodinu, to bylo zlý. Viděli jen nás...“

Pro respondentku Bohuslavu, která byla součástí především aktivizačního týmu, byla její dobrovolnická zkušenost se seniorkami a seniory podnětem ke změně názoru, co se týče institucionální péče o seniory. Zatímco před dobrovolnickou činností vnímala institucionální péči negativně, po dobrovolnické aktivitě má jiný názor:

„Ale ty lidi prostě nemůžou, mají ten důchod nebo mají nějaké fyzické postižení, psychický postižení, nemůžou toho dělat tolik a prostě nechtějí být sami. A dřív jsem si myslela, a to je taky důležitý, já jsem dřív odsuzovala jako domovy důchodců, říkala jsem si, kdo dá svoji mámu do domova důchodců, to je přece příšerný, ale když

to vezmeš tak, že máš třeba mamku a máš svoji rodinu a nežijete ve stejném městě, a nestává se tak často, že bys bydlel na stejný ulici jako rodiče, tak jezdit se starat se tam o ní jí furt nedá tolik, co ona potřebuje a tobě to ubere hrozně moc času, z tvýho života, musíš se starat o svý děti, že ty domovy důchodců nejsou vůbec zlý. Víš, jako že...existují i ty, který se k těm lidem nechovají dobře, ale...prostě je tam s někým. A ty lidi tam žijou, aby se o ní starali. Aby jí vymysleli zábavu, je tam aktivizační oddělení, který tam je jen pro to, aby se ona bavila. Takže ono to změnilo celkově můj pohled na ty domovy důchodců, jsem vždycky měla za to, že ten, kdo dá svýho příbuznýho do domova důchodců, tak je sup a chce jenom jeho peníze. A to už nemám, samozřejmě.“

Ludmila uvádí, že v případě, že se její představa o vlastní rodině nevyplní, ráda by strávila stáří v domově pro seniory s aktivizační službou, podobnou té, které byla součástí:

„... tak bych hrozně ráda byla v nějakém domově, kde by prostě byly ty aktivizace, jako jsme dělali my (smích). Protože by ten život, by to stárnutí nebylo prostě takový jako smutný. No nebylo by to... utíkalo by to tak jako běžný den, si myslím.“

5 Závěr

Z výzkumu vyplývá, že dobrovolníky a dobrovolnice za pandemie COVID-19 provázelo cestou k dobrovolnické činnosti pět hlavních motivačních rámců. Prvním z nich je cesta k dobrovolnictví na základě vnitřně hodnotové motivace. Dobrovolníci svou cestu k dobrovolnictví popsali skrze osobní vlastnosti jako je empatie, přirozenost pomáhat a solidarita. V kontextu pandemické krize se zná, že vnitřně hodnotová motivace má u některých dobrovolníků a dobrovolnic výrazný podíl na jejich činnosti. Pandemie vytvořila prostor pro vyniknutí této motivace, která byla silně propojena s empatickými vlastnostmi respondentek a respondentů, a tak se tento motivační rámec stává jednou ze základních součástí cest k dobrovolnické činnosti.

Druhou kategorií je cesta k dobrovolnictví na základě sociální motivace. Cesta k dobrovolnictví na základě sociální motivace byla následně rozdělena na tři podkategorie, a to z důvodu, že obecná kategorie sociální motivace neodhalovala rozdílnosti mezi jednotlivými sociálními motivacemi, které jsem ve výzkumu identifikoval. První z těchto podkategorií je cesta k dobrovolnictví jako součást již existujících sociálních vazeb, druhou podkategorií je cesta k dobrovolnictví plynoucí z nabídky/poptávky ze strany konkrétní osoby v sociální blízkosti dobrovolníka a třetí podkategorií je cesta k dobrovolnictví jako příležitost k sociálnímu kontaktu. V období pandemie COVID-19 se sociální složka dobrovolnictví stala jedním z hlavních důvodů, proč se dobrovolníci či dobrovolnice rozhodli pomáhat, ať už se jednalo o cestu k dobrovolnictví na základě předpandemických sociálních vazeb, o nalezení příležitosti k dobrovolnické činnosti na základě poptávky v pandemické krizi nebo o cestu k dobrovolnické činnosti jako k možnosti se socializovat v období, kdy byl společenský důraz na sociální izolaci.

Třetí kategorií je cesta k dobrovolnictví jako příležitost k získání nových vědomostí, zkušeností a jako příležitost k vyrovnání se se zkušenostmi stávajícími. Pro respondentky a respondenty se stala dobrovolnická zkušenost se seniory a seniorkami příležitostí k získání nových dovedností nebo k překonání svých strachů na základě zkušeností předchozích.

Čtvrtou kategorií je cesta k dobrovolnictví se seniory za pandemie COVID-19 jako společenská povinnost v krizi. V tomto motivačním rámci respondenti a respondentky uváděli, že dobrovolnická pomoc byla založena na nutnosti pomáhat společnosti v krizi.

Pátou kategorií je cesta k dobrovolnictví jako ochrana před vlivem pandemie COVID-19. Pomocí dobrovolnické činnosti se respondentky a respondenti chránili před negativními

projevy, jako byly úzkostné stavy, které způsobovala nová a neznámá celospolečenská událost – pandemie COVID-19.

Je nutné však podotknout, že cesty k dobrovolnictví za pandemie COVID-19 jsou často propojeny s vícero motivačními rámci. Neexistuje jedinec, který by si svou dobrovolnickou aktivitu zakládal vysloveně na jednom či na druhém druhu motivace. Příběhy mých respondentek a respondentů jsou propojeny s více motivacemi, přičemž u každého z nich se objevují výše popsané motivační formy v různé intenzitě.

Z výzkumu dále vyplývá, že pandemie COVID-19 ovlivnila kontext dobrovolnictví ve dvou identifikovaných kategoriích. První z kategorií je strach o své blízké a odloučení od rodiny v kontrastu pomáhání „cizím“ seniorům. Ve společnosti panoval strach, a i dobrovolníci a dobrovolnice se v rozhovorech tématu strachu věnovali. Mezi mými respondentkami a respondenty byl velmi často zmiňovaný strach o zdraví svých blízkých. Obávali se, aby své blízké nenakazili a současně chodili pomáhat do domovů seniorů nebo se jinými způsoby starali o udržení kvality života seniorů a seniorek ve svém okolí. Z toho důvodu docházelo k podivné situaci, kdy se řada mých respondentek a respondentů rozhodli k sociální izolaci vůči členům vlastní rodiny, zároveň aktivně vypomáhali a byli ve styku se staršími osobami, které nejsou součástí rodin zodpovídaných dobrovolníků a dobrovolnic.

Druhou kategorií v kontextu dobrovolnictví při pandemii COVID-19 se stala dobrovolnická mezigenerační solidarita. Ačkoliv se dobrovolnice a dobrovolníci vydávali pomáhat starším osobám, často se stali v rámci své dobrovolnické aktivity také příjemci pomoci a podpory. Období pandemie COVID-19 mělo pozitivní mezigenerační vliv mezi mými respondentkami a respondenty.

Co se vnímání stáří týče, mezi hlavními tématy byla absence osamění a trávení času s rodinou a blízkými. Dobrovolníci a dobrovolnice si prostřednictvím pandemie COVID-19 často uvědomili, že by se na stáří chtěli vyhnout především samotě, a to často z důvodu, že seniorky a senioři, o které pečovali, v současné době bojují se samotou. Dále jsem došel ke zjištění, že se důvěra v institucionální péči o seniorky a seniory mezi dobrovolnicemi a dobrovolníky lišila na základě toho, jakou aktivitu v rámci dobrovolnické činnosti za pandemie COVID-19 činili. Zatímco respondenti a respondentky, kteří se ve své činnosti zabývali zajišťováním základních životních potřeb starších osob, hodnotili institucionální systém péče spíše negativně, aktivizační dobrovolnice a dobrovolníci měli tendenci hodnotit institucionální péči o starší osoby kladněji. Je však třeba doplnit, že velmi záleží na

jednotlivých institucionálních zařízeních a individuálnímu přístupu zaměstnanců v objektech, ve kterých se zodpovídání dobrovolníci a dobrovolnice snažili pomáhat.

Závěrem bych rád doplnil, že tento výzkum není reprezentativní v rámci populace České republiky, pouze zachycuje jednotlivé cesty k dobrovolnické činnosti se seniorkami a seniory a poodkrývá jevy, které se mezi dobrovolníky a dobrovolnicemi objevovaly v období pandemické krize. Ve výzkumu byl zdůrazněn vliv mezigenerační solidarity, to zároveň nepopírá růst ageismu v české společnosti, ale spíše poukazuje na fakt, že ve specifické sociální skupině (v tomto výzkumu se jedná o skupinu dobrovolníků a dobrovolnic) spíše docházelo k upevňování vztahů mezi generacemi než naopak, a to vlivem krizové pandemické situace.

6 Summary

The research shows that the COVID-19 pandemic volunteers were accompanied by five main motivational frameworks on their way to volunteering. The first of these is the path to volunteering based on value motivation. Volunteers described their path to volunteering through personal qualities such as empathy or solidarity. In the context of the pandemic crisis, it is known that value motivation has a significant share in the volunteer activities of some volunteers. The pandemic created space for this motivation to stand out, which was strongly connected with the empathic qualities of the respondents, and thus becomes one of the basic components of the path to volunteering.

The second category is the path to volunteering based on social motivation. The path to volunteering based on social motivation was further divided into three subcategories, since the general category of social motivation did not reveal differences between the individual social motivations that I identified in the research. The first of these subcategories is the path to volunteering as part of existing social ties, the second subcategory is the path to volunteering resulting from demand by a particular person in the volunteer's social vicinity and the third subcategory is the path to volunteering as an opportunity for social contact. During the COVID-19 pandemic, the social component of volunteering became one of the main reasons why volunteers decided to help, whether it was a path to volunteering based on pre-pandemic social ties, finding opportunities for volunteering based on demand in a pandemic crisis, or a way to volunteering as an opportunity to socialize at a time when there was a social emphasis on social isolation.

The third category is the path to volunteering as an opportunity to gain new knowledge, experience and as an opportunity to come to terms with existing experience. For the respondents, the volunteer experience with the elderly was an opportunity to acquire new skills or to overcome their fears based on previous experiences.

The fourth category is the path to volunteering with the elderly during COVID-19 pandemic as a social duty in crisis. In this motivational framework, respondents stated that their volunteering activity was based on the need to help society in crisis.

The fifth category is the path to volunteering as protection against the effects of the COVID-19 pandemic. Through volunteering, the respondents protected themselves from

negative manifestations, such as anxiety caused by a new and unknown societal event - the COVID-19 pandemic.

However, it should be noted that the paths to volunteering during the COVID-19 pandemic are often linked to multiple motivational frameworks. There is no individual who would base his volunteer activity explicitly on one or the other type of motivation. The stories of my respondents are linked to multiple motivations, with the motivational frameworks described above appearing in different intensities for each of them.

The research also shows that the COVID-19 pandemic affected the context of volunteering in two identified categories. The first of the categories is the fear of one's loved ones and separation from the family in contrast to helping "unfamiliar" elderly people. There was fear in society, and even volunteers addressed the topic of fear. Among my respondents there was a very often mentioned concern about the health of loved ones, they were afraid of the possibility of infecting their loved ones, and at the same time they went to help the elderly with the intention of maintaining the quality of life of elderly people in their surroundings. As a result, a special situation arose in which many of my respondents decided to isolate themselves from members of their own family, while actively helping older people who are not part of the volunteer's families.

The second category in the context of volunteering during the COVID-19 pandemic has become volunteer intergenerational solidarity. Although volunteers set out to help the elderly, they often became recipients of assistance as part of their volunteering activities. The COVID-19 pandemic had a positive intergenerational impact among my respondents.

As for the perception of older age, the main topics were the absence of loneliness and spending time with family and loved ones. Through the COVID-19 pandemic, volunteers have often realized that they would like to avoid loneliness in old age, often because the elderly they cared for are currently struggling with loneliness. I also found that the trust in the institutional care of the elderly differed between volunteers based on their volunteering activities during the COVID-19 pandemic. While respondents who focused on providing for the basic living needs of older people were rather negative about the institutional care system, activation volunteers tended to evaluate institutional care for older people more positively. However, it should be noted that it depends very much on the

individual institutional facilities and the individual approach of the staff in the facilities where the volunteers tried to help.

In conclusion, I would like to add that this research is not representative of the population of the Czech Republic, it only captures the various paths to volunteering with the elderly and reveals the phenomena that occurred among volunteers during the pandemic crisis. The research emphasized the influence of intergenerational solidarity, which does not deny the growth of ageism in Czech society, but rather points to the fact that in a specific social group (in this research it is a group of volunteers) there was a strengthening of intergenerational relations due to the pandemic crisis.

Použitá literatura

ANISIMOVA, Alina. *Dobrovolnická činnost pro seniory z pohledu mladých dobrovolníků* [online]. Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, 2021 [cit. 6.4.2021]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/124720>

AYALON, Liat. There is nothing new under the sun: ageism and intergenerational tension in the age of the COVID-19 outbreak. *International Psychogeriatrics* [online]. 2020, B.m.: Cambridge University Press, vol. 32, no. 10, pp. 1221–1224 [cit. 17.12.2021]. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-psychogeriatrics/article/there-is-nothing-new-under-the-sun-ageism-and-intergenerational-tension-in-the-age-of-the-covid19-outbreak/E14BB8E757B3861FFB198E8C0CDB38DA>

BENEDÍKOVÁ, Luisa. *Rukověť dobrovolníka pečujícího o seniora* [online]. Hestia. Na Poříčí, 2012, 1041.12: 110 [cit. 6.10.2021]. Dostupné z: <https://www.hest.cz/cdn/public/rukovet-dobrovolnika-pro-seniory.pdf>

CASCELLA, Marco, et al. Features, evaluation, and treatment of coronavirus (COVID-19). *Statpearls* [online]. 2022, [cit. 11.3.2022]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK554776/#article-52171.s4>

CLARY, E. Gil, et al. Understanding and assessing the motivations of volunteers: a functional approach. *Journal of personality and social psychology* [online]. 1998, 74.6: 1516 [cit. 24.3.2022]. Dostupné z: http://www.communicationcache.com/uploads/1/0/8/8/10887248/understanding_and_assesing_the_motivations_of_volunteers-_a_functional_approach.pdf

ČSÚ. *Projekce obyvatelstva České republiky - 2018–2100* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2018 [cit. 28.2.2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/61566242/13013918u.pdf/6e70728f-c460-4a82-b096-3e73776d0950?version=1.2>

ČSÚ. *Senioři v datech – 2021* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021a [cit. 1.3.2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/142141241/31003421.pdf/9a7568fd-10f1-4e6e-bfb7-7a9001f6313c?version=1.11>

ČSÚ. *Covid-19 byl vloni druhou nejčastější příčinou smrti* [online]. Praha: Český statistický úřad, 2021b [cit. 28.4.2022]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/covid-19-byl-vloni-druhou-nejcastejsi-pricinou-smrti>

DIMOCK, Michael. *Defining generations: Where Millennials end and Generation Z begins*. *Pew Research Center* [online]. 2019, 17. 1. 2019 [cit. 7.2.2022]. Dostupné z: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/01/17/where-millennials-end-and-generation-z-begins/>

DURKHEIM, Émile. *Společenská dělba práce*. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury CDK, 2004, 375 s. ISBN 80-7325-041-1.

ELLERICH-GROPPE, Niklas, Mark SCHWEDA a Larissa PFALLER. # StayHomeForGrandma—Towards an analysis of intergenerational solidarity and responsibility in the coronavirus pandemic. *Social Sciences & Humanities Open* [online]. 2020, 2.1: 100085 [cit. 28.12.2021]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590291120300747>

FRIČ, Pavol a Tereza POSPÍŠILOVÁ. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha: Agnes ve spolupráci s občanským sdružením HESTIA, 2010, 263 s. ISBN 978-80-903696-8-9.

GILLIGAN, Megan, et al. Multigenerational social support in the face of the COVID-19 pandemic. *Journal of family theory & review* [online]. 2020, 12.4: 431-447 [cit. 13.2.2022]. Dostupné z: <https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1111/jftr.12397>

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vydání druhé, podstatně přepracované a doplněné. Praha: Havlíček Brain Team, 2010, 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.

HAŠKOVCOVÁ, Helena, Iva HOLMEROVÁ a Jan PETRÁŠEK. *Sociální gerontologie, aneb, Seniori mezi námi*. Praha: Galén, 2012, 194 s. ISBN 978-80-7262-900-8.

HLADKÁ, Marie. Význam dobrovolnictví jako specifického lidského zdroje. *Aktuální otázky sociální politiky-teorie a praxe* [online]. 2008, 2. Dostupné z: https://scholar.google.com/scholar?hl=cs&as_sdt=0%2C5&q=V%C3%BDznam+dobrovolnictv%C3%AD+jako+specifick%C3%A9ho+lidsk%C3%A9ho+zdroje.+&btnG=

HRUŠKA, Lubor, Andrea HRUŠKOVÁ, Jiří TOŠNER, a kol. *Analýza o stavu dobrovolnictví v zahraničí a ČR*. Ostrava: ACCENDO, 2018.

CHACÓN, Fernando, et al. Volunteer functions inventory: A systematic review. *Psicothema* [online]. 2017, 29.3: 306-316 [cit. 21.3.2022]. Dostupné z: <https://www.redalyc.org/pdf/727/72752795003.pdf>

CHO, Meehee, Mark BONN a Su HAN. Generation Z's Sustainable Volunteering: Motivations, Attitudes and Job Performance. *Sustainability* [online]. 2018 [cit. 11.2.2022]. Dostupné z: <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/5/1400>

JEŘÁBEK, Hynek, Romana TRUSINOVÁ, Jiří REMR, et al. *Mezigenerační solidarita v péči o seniory*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2013, 316 s. ISBN 978-80-7419-117-6.

KALVACH, Zdeněk et al. *Geriatric a gerontologie* [online]. Praha: Grada, 2004 [cit. 24.1.2022]. Dostupné z: <https://www.bookport.cz/e-kniha/geriatric-a-gerontologie-795715/>

KULIK, Liat. Multifaceted volunteering: The volunteering experience in the first wave of the COVID-19 pandemic in light of volunteering styles. *Analyses of Social Issues and Public Policy* [online]. 2021, 21.1: 1222-1242 [cit. 29.4.2022]. Dostupné z: <https://spssi-onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.is.cuni.cz/doi/full/10.1111/asap.12284>

LINHART, Jiří, Alena VODÁKOVÁ a Miloslav PETRUSEK. *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996, 2 svazky. ISBN 80-7184-311-3.

MARHÁNKOVÁ, Jaroslava Hasmanová. Ageismus, věkové rozdělení a zkušenost stáří v době krize: zamyšlení nad společenskými dopady pandemie COVID-19. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* [online]. 2021, 57.2: 143-164 [cit. 7.1.2022]. Dostupné z: <https://esreview.soc.cas.cz/contents/csr/2021/02.pdf#page=13>

MASLOW, Abraham Harold a Pavla LE ROCH. *Motivace a osobnost*. Praha: Portál, 2021, 375 s. ISBN 978-80-262-1728-2.

MPSV. *Strategický rámec přípravy na stárnutí společnosti 2021-2025* [online]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky, 2021 [cit. 15.2.2022]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/documents/20142/372809/Strategicky_ramec_pripravy_na_starnuti_spolecnosti_2021-2025.pdf/99bc6a48-abcf-e555-c291-1005da36d02e

PALMORE, Erdman Ballagh. *Ageism negative and positive* [online]. 2nd ed. New York: Springer Pub, 1999. ISBN 1-281-86310-6 [cit. 21.2.2022]. Dostupné z: <https://web-p-ebscohost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMjU2NzU2X19BTg2?sid=f0a19b11-2453-4572-a39b-7791eb7e8515@redis&vid=0&format=EB&rid=1>

SAK, Petr a Karolína KOLESÁROVÁ. *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada, 2012, 225 s. ISBN 978-80-247-3850-5.

STOKES, Erin K., et al. Coronavirus disease 2019 case surveillance—United States, January 22–May 30, 2020. *Morbidity and Mortality Weekly Report* [online]. 2020, 69.24: 759 [cit. 25.3.2022]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7302472/>

ŠORMOVÁ, Lucie a Alžběta KLÉGROVÁ. *Dobrovolnictví*. Vzdělávací Institut ochrany dětí, 2006.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách* [online]. Praha: Portál, 2007, 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0 [cit. 13.3.2022]. Dostupné z:

<https://web.p.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzE2Mzk5MTBfX0FO0?sid=4da38847-54ef-45bf-8819-e22840e8898d@redis&vid=0&format=EB&rid=1>

THIJSEN, Peter. Intergenerational solidarity: the paradox of reciprocity imbalance in ageing welfare states. *The British journal of sociology* [online]. 2016, 67(4), 592-612. [cit. 18.3.2022]. Dostupné z:

<https://web.s.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=1ca82356-2a60-48cd-a3a8-3ac131676fe8%40redis>

TOŠNER, Jiří a Olga SOZANSKÁ. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006, 149 s. ISBN 80-7367-178-6.

VIDOVIČOVÁ, Lucie a Ladislav RABUŠIC. *Věková diskriminace-ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh* [online]. VÚPSV, výzkumné centrum Brno, 2005 [cit. 7.2.2022]. Dostupné z: https://katalog.vupsv.cz/Fulltext/vz_158.pdf

VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008. 233 s. EDIS: ediční řada disertačních prací Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity; sv. 2. ISBN 978-80-210-4627-6.

WILSON, John. Volunteering. *Annual review of sociology* [online]. 2000, 26.1: 215-240 [cit. 16.1.2022]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/223443.pdf>

Zákon č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě) [online]. [cit. 19.1.2022]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-198>

Citované mediální výstupy

BASTLOVÁ, Marie. Karanténa je jediné opatření, které můžeme proti koronaviru aplikovat, říká epidemiolog Prymula. *Český rozhlas – Radiožurnál* [online]. 2020 [cit. 23.4.2022]. Dostupné z: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/karantena-je-jedine-opatreni-ktere-muzeme-proti-koronaviru-aplikovat-rika-8153037>

BAULISOVÁ, Karolína. Nemoc starých, která děti milosrdně vynechává. *MF Dnes*. 2020. 11. 3. 2020.

ČESKÁ TELEVIZE. Tisíce dobrovolníků v roce pandemie dokázaly, že spojit síly má smysl. *ČT24* [online]. 2020, 24.12.2020. [cit. 24.4.2022]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/3235742-tisice-dobrovolniku-v-roce-pandemie-dokazaly-ze-spojiti-sily-ma-smysl>

ECKERSLEY, P. Elderly Chinese woman is confronted by police on a bus after refusing to wear face mask during coronavirus outbreaks. *Daily Mail* [online]. 2020, 29. 1. 2020 [cit. 13.4.2022]. Dostupné z: <https://www.dailymail.co.uk/news/article-7944045/Chinese-woman-confronted-police-refusing-wear-face-mask-coronavirus-outbreaks.html>

HELLER, Jakub a Jan HORÁK. Tresty za časů koronaviru: bezohlednost může člověka připravit o miliony i o svobodu. *Aktuálně.cz* [online]. 2020, 13. 3. 2020 [cit. 25.4.2022]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/tresty-za-casu-koronaviru/r~4e733b14652511eab1110cc47ab5f122/>

HRONOVÁ, Zuzana. Pomoc v době koronaviru. Podívejte se, kde vám pomůžou, a kde pomoc hledají. *Aktuálně.cz* [online]. 2020, 29.10.2020 [cit. 27.4.2022]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/nemocnice-volaji-o-pomoc-podivejte-se-kde-vsude-muzete-pomoc/r~92228c58033011eb9d470cc47ab5f122/v~sl:d8b0f68d4ff99866d9d545a68382d763/>

iRozhlas. V Česku jsou první tři nakažení koronavirem. Všichni přicestovali ze severní Itálie. *iRozhlas* [online]. 2020, 1.3.2020 [cit. 23.1.2022]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/koronavirus-ceska-republika-covid-19-adam-vojtech-prvni-nakaza-tri-pripady_2003011601_vtk

KLUGE, Hans Henry P. Statement – Older people are at highest risk from COVID-19, but all must act to prevent community spread. *World Health Organization* [online]. Copenhagen, 2020 [cit. 23.4.2022]. Dostupné z: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/statements/statement-older-people-are-at-highest-risk-from-covid-19,-but-all-must-act-to-prevent-community-spread>

MARTINKOVÁ, Jana. Domovu seniorů chybí personál, potřebuje pomoc, shání dobrovolníky. *Kolínský deník.cz* [online]. 2021, 14.12.2021 [cit. 29.4.2022]. Dostupné z: https://kolinsky.denik.cz/zpravy_region/domovu-senioru-chybi-personal-potrebuje-pomoc-shani-dobrovolniky-2021.html

Vláda ČR. Počínaje rokem 2023 bude Český statistický úřad provádět pravidelná šetření dobrovolnické činnosti v České republice. *Vláda České republiky* [online]. 2021, 16. 4. 2021 [cit. 2.3.2022]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnno/aktuality/pocinaje-rokem-2023-bude-cesky-statisticky-urad-provadet-pravidelna-setreni-dobrovolnicke-cinnosti-v-ceske-republice--187773/>

Život 90. Samotu během koronaviru rozptylují Přátelské hovory ŽIVOTa 90. Organizaci nejvíce chybí dobrovolníci v seniorském věku. *Život 90* [online]. 2021, 18.1.2021 [cit. 28.4.2022]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/cs/pro-media/tiskove-zpravy/102-samotu-behem-koronaviru-rozptyluji-pratelske>

Teze bakalářské práce

Projekt bakalářské práce

Jméno a příjmení studujícího: Cuong Manh Vu

Studijní program: Sociologie a sociální politika (B0314A250004)

Předpokládaný název práce: Dobrovolnictví se seniory v době pandemie covid-19: mezigenerační vztahy za pandemie aneb dobrovolníci mezi dvěma světy

Klíčová slova: dobrovolnictví, COVID-19, mezigenerační vztahy, senioři

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Jaroslava Hasmanová Marhánková, Ph.D.

Námět práce

Bylo to v prosinci 2019, kdy se začaly objevovat zprávy o nově objeveném respiračním onemocnění, které bylo pojmenováno COVID-19. Onemocnění, které je příbuzné s onemocněním SARS, se velice rychle rozšířilo po světě, což znamenalo výzvu nejen pro naše zdravotnické systémy (Fauci, Lane, Redfield, 2020), ale i pro ekonomickou nebo třeba sociální sféru našich životů.

Ačkoliv onemocnění postihuje všechny věkové kategorie, je především spojováno se staršími lidmi, a to z toho důvodu, že je pro ně výrazně život ohrožující než pro mladší generace. Dle vyjádření WHO z dubna 2020, přes 95 % zemřelých na COVID-19 byli lidé, kterým bylo více než 60 let (Kluge, 2020). Z tohoto důvodu docházelo k zavedení mnoha opatření, která měla uchránit především občany seniorského věku. Mladší generace byly v rámci solidarity se staršími občany vyzvány k tomu, aby si odebrali část svých svobod (Ellerich-Groppe, Schweda, Pfaller, 2020), například aby podstoupily sociální izolaci.

Pro mnoho mladých lidí jsou opatření výrazně omezující, často nepovažují COVID-19 jako „svou“ nemoc, nýbrž jako „nemoc těch starých“ (Ayalon, 2020; Hasmanová Marhánková, 2021). Konání různých oslav a večírků, to je jen část z chování mladých, které mnoho starších obyvatel vnímá jako nezodpovědné a nesolidární. To vede k rozšíření propasti mezi generacemi, ke zvyšování napětí mezi mladými a starými (Ayalon, 2020). Ovšem jak upozorňuje Hasmanová Marhánková (2021), nemoc neohrožuje ani tak staré lidi, jako spíše ty, kteří již trpěli nějakými zdravotními obtížemi a omezeními. Ačkoliv se se zvyšujícím se věkem zvyšuje pravděpodobnost, že bude jedinec trpět zdravotními omezeními, dosažení určitého věku ještě nutně neznamená, že se s nimi bude reálně potýkat.

V období, které si vyžaduje notnou dávku soucitu a solidarity, se objevuje téma dobrovolnictví. Dobrovolnictví jako akt či konání člověka ku prospěchu jiné osoby, skupiny nebo třeba společnosti, a to vše bez nároku na finanční odměny. Dobrovolník je dle sdružení HESTIA „člověk, který bez nároku na finanční odměnu poskytuje svůj čas, svoji energii, vědomosti a dovednost ve prospěch ostatních lidí či společnosti“ (Hladká 2008, s. 21). Ačkoliv se tedy jedná o aktivitu, která není finančně ohodnocená, láká dobrovolnictví mnoho lidí. Dle dat Českého statistického úřadu (Fořtová, 2020), v roce 2018 bylo v České republice 32 455 dobrovolníků (dle ČSU se počet dobrovolníků publikuje pouze jako počty úvazků přepočítaných na plnou pracovní dobu, jedná se o takzvaný ekvivalent plného pracovního úvazku – FTE), kteří se dobrovolnické činnosti věnovali 56 866 hodin.

Jedním z odvětví dobrovolnictví je i péče o seniory, kdy dobrovolníci tráví čas se staršími spoluobčany a věnují jim svou pozornost a energii. Jak člověk stárne, zhoršuje se u něj schopnost se pohybovat, zhoršuje se schopnost komunikovat, vznikají i další omezení, které osobu limitují. Postupně dochází i ke snižování počtu přátel v rámci vrstevníků, hrozí sociální osamění (Benedíková, 2012). Dobrovolnictví v rámci péče o seniory může zahrnovat například pravidelnou donášku nákupu nebo dobrovolnickou činnosti, při které dobrovolníci pořádají volnočasové a vzdělávací aktivity (Život 90, 2021; Adra, 2021), z čehož zmíním například společné procházky, debaty nebo hraní deskových her. Často si dává za úkol zmírnit osamění starších osob. A ačkoliv byl jev sníženého sociálního kapitálu často asociován s pokročilejším věkem již před pandemií COVID-19, zmíněná pandemie tento jev jen prohlubuje (Ayalon, 2020).

Tato práce si dává za úkol zmapovat, jaké jsou motivace a důvody toho, že se „ti mladí“ rozhodli pomáhat „těm starým“, a to vše v období pandemie COVID-19. Zajímá mě, jak se mísí vliv pandemie COVID-19, vzestup ageismu a odhodlání dobrovolníků aktivně zlepšovat životní podmínky seniorů. Jak zmiňuji výše, na jednu stranu období pandemie vyžaduje solidárnost mladších s těmi staršími, na druhou stranu je to i období střetů, kdy jsou tyto skupiny vzájemně v opozici. Dále mě zajímá i vnímání stáří mezi dobrovolníky, zdali a jakým způsobem zkušenost dobrovolnictví se seniory za doby pandemie změnila jejich vnímání životní cesty ke stáří.

Zdroje

1. ADRA. Dobrovolnictví u seniorů a seniorek. ADRA [online]. 2021. Dostupné z: <https://adra.cz/jak-pomahame/dobrovolnictvi/ceske-budejovice/nase-aktivity/dobrovolnictvi-u-senioru-a-seniorek/>

2. AYALON, Liat. 2020. „There is nothing new under the sun: Ageism and intergenerational tension in the age of the COVID-19 outbreak.“ *International Psychogeriatrics*, 1-4. <https://doi.org/10.1017/S1041610220000575>.
3. BENEDÍKOVÁ, Luisa. Rukověť dobrovolníka pečujícího o seniora. *Na Pořící*, 2012, 1041.12: 110.
4. ELLERICH-GROPPE, Niklas; SCHWEDA, Mark; PFALLER, Larissa. # StayHomeForGrandma—Towards an analysis of intergenerational solidarity and responsibility in the coronavirus pandemic. *Social Sciences & Humanities Open*, 2020, 2.1: 100085. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590291120300747#bib17>
5. FAUCI, Anthony S.; LANE, H. Clifford; REDFIELD, Robert R. Covid-19—navigating the uncharted. 2020. Dostupné z: https://www.nejm.org/doi/full/10.1056/nejme2002387#article_citing_articles
6. FOŘTOVÁ, Jitka. Neziskové organizace. *Český statistický úřad* [online]. Praha, 2020. Dostupné z: https://www.czso.cz/documents/10180/147297771/csu_tk_neziskovky.pdf/071c554e-1b0e-4ade-a9e8-553b275f6442?version=1.0
7. HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. *Ageismus, věkové rozdělení a zkušenost stáří v době krize: zamyšlení nad společenskými dopady pandemie COVID-19*. 2021.
8. HLADKÁ, Marie. Význam dobrovolnictví jako specifického lidského zdroje. *Aktuální otázky sociální politiky-teorie a praxe*, 2008, 2.
9. KLUGE, Hans Henry P. Statement – Older people are at highest risk from COVID-19, but all must act to prevent community spread. World Health Organization [online]. Copenhagen, 2020. Dostupné z: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/statements/statement-older-people-are-at-highest-risk-from-covid-19,-but-all-must-act-to-prevent-community-spread>
10. ŽIVOT 90. Dobrovolníci. Život 90 [online]. 2021 [cit. 2021-04-16]. Dostupné z: <https://www.zivot90.cz/cs/pomahejte-s-nami/dobrovolnici>

Předpokládané metody zpracování

Sběr dat bude probíhat prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s dobrovolníky. Rád bych získal rozhovor s deseti až patnácti dobrovolníky, kteří mají zkušenosti s dobrovolnictvím se seniory v období od března 2020 do současnosti. Dobrovolníci by měli být mladí (do třiceti let), ideálně rozprostřeni jak po velkých městech, tak i po městech menších. Pohlaví respondentů nehraje roli.

Rozhovory by v ideálním případě měly probíhat osobně, to vše ale záleží na epidemiologické situaci a na vzdálenosti mezi mnou a dobrovolníkem. Pokud by okolnosti osobní rozhovor nepřipouštěly, rozhovor by proběhl prostřednictvím online platformy na videohovory. Analýza získaných dat by následně probíhala prostřednictvím tematické analýzy. Než započne fáze rozhovorů, hodlám si vytvořit rámcové kategorie témat, na které se budu zaměřovat v průběhu rozhovoru. K tomu hodlám induktivně nacházet další relevantní témata, jež vyplynou ze získaných dat. Analýza bude dále směřovat k rozklíčování jednotlivých prvků, které se mezi dobrovolníky budou objevovat, a na základě získaných poznatků vytvořím hypotézy.

Etické souvislosti zvažovaného projektu

V první řadě budu dbát na to, aby rozhovory proběhly v anonymitě a nebyla tak vyražena identita respondenta. Domnívám se, že v rámci rozhovoru může dojít i k okamžiku, kdy dobrovolník či dobrovolnice bude povídat o osobních záležitostech sebe nebo seniora/seniorky, se kterým se stýkal/a. Nahrávky rozhovorů proto budou smazány po uskutečnění přepisu rozhovoru, v práci budou respondenti nazýváni jinými jmény.

Orientační seznam literatury

Alespoň 10 textů u projektů bakalářských prací, alespoň 15 textů u projektů diplomových prací.

1. AYALON, Liat. 2020. „There is nothing new under the sun: Ageism and intergenerational tension in the age of the COVID-19 outbreak.“ *International Psychogeriatrics*, 1-4. <https://doi.org/10.1017/S1041610220000575>.
2. CLARY, E. Gil; SNYDER, Mark. The motivations to volunteer: Theoretical and practical considerations. *Current directions in psychological science*, 1999, 8.5: 156-159. Dostupné z: https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1111/1467-8721.00037?casa_token=kLu0XTT0p6cAAAAA:Bp22O1yTLZdANzo0TMFOw82NCCA1fge-wr5_cXwebBKzNWAUfRLBoLVueJky3YYQia4PPNUoPeVd
3. ELLERICH-GROPPE, Niklas; SCHWEDA, Mark; PFALLER, Larissa. # StayHomeForGrandma—Towards an analysis of intergenerational solidarity and responsibility in the coronavirus pandemic. *Social Sciences & Humanities Open*, 2020, 2.1: 100085. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2590291120300747#bib17>
4. HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava. Ageismus, věkové rozdělení a zkušenost stáří v době krize: zamyšlení nad společenskými dopady pandemie COVID-19. 2021.
5. HLADKÁ, Marie. Význam dobrovolnictví jako specifického lidského zdroje. *Aktuální otázky sociální politiky-teorie a praxe*, 2008, 2.

6. LICHTENSTEIN, Bronwen. From “coffin dodger” to “boomer remover”:
Outbreaks of ageism in three countries with divergent approaches to coronavirus control. *The Journals of Gerontology: Series B*, 2021, 76.4: e206-e212. Dostupné z: <https://academic.oup.com/psychsocgerontology/article/76/4/e206/5877080?login=true>
7. PETROVÁ KAFKOVÁ, Marcela. Neviditelní senioři a jejich každodennost: Čtvrtý věk jako stárnutí s disabilitou. *Centrum pro studium demokracie a kultury*, 2017.
8. POSPÍŠILOVÁ, Tereza, et al. Dobrovolnictví v kontextu životní dráhy dobrovolníků. *Lidé města*, 2010, 12.1: 109-133. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=193662>
9. SOURALOVÁ, Adéla; ŽÁKOVÁ, Michaela. Pod jednou střechou: Třígenerační soužití v české společnosti. *Centrum pro studium demokracie a kultury*, 2020.
10. SZYDLIK, Marc. Intergenerational solidarity and conflict. *Journal of Comparative Family Studies*, 2008, 39.1: 97-114. Dostupné z: <https://www.utpjournals.press/doi/abs/10.3138/jcfs.39.1.97>
11. VERVAECKE, Deanna; MEISNER, Brad A. Caremongering and assumptions of need: The spread of compassionate ageism during COVID-19. *The Gerontologist*, 2021, 61.2: 159-165. Dostupné z: <https://academic.oup.com/gerontologist/article/61/2/159/5904976?login=true>

----- vyplňuje katedra -----

Vyjádření zvoleného vedoucího semináře k obsahu projektu

Souhlasím/ nesouhlasím; v případě nesouhlasu zdůvodnění; případně doporučení jak projekt do zahájení bc. / diplomového semináře doplnit. Posuzována je především připravenost projektu k tomu, aby mohl být předmětem diskuse v semináři, do kterého je podáván.

Vyjádření garanta studijního programu k souladu tématu práce se studijním programem

Souhlasím / nesouhlasím; v případě nesouhlasu zdůvodnění. Posuzována je především relevance projektu ke studovanému SP.